

श्रोत: नागरीक, २०१५/०१/०८

दश वर्षमा १० हजार मेगावाट विद्युत् उत्पादन गरिने

ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइमन्त्री वर्षमान पुनले अबको १० वर्षमा १० हजार मेगावाट विद्युत् उत्पादन गरी अब आधुनिक ऊर्जावाट खाना पकाउने अभियान चलाउने योजना रहेको बताएका छन्।

सिन्धुपाल्चोकको चौतारा सागाचोक गढी नगरपालिकाअन्तर्गत सानुसिरुवारीस्थित मजुवा बगर ग्रामीण लिफ्ट सौर्य खानेपानी योजनाको उद्घाटन गर्दै उनले भ्रष्टाचाररहित समाज निर्माण गरी देशमा सुशासन कायम राखिने बताए।

प्रायः हरेक ठाउँमा सौर्य ऊर्जाबाट लिफ्टिङ गरी सिँचाइ तथा खानेपानी योजना सञ्चालन हुँदै आएका तयस्ता योजनामा प्रयोग हुँदै आएको शक्तिलाई राष्ट्रिय ग्रीडमा जोडेर खेर गएको शक्तिलाई सरकारले खरिद गर्ने उनको भनाइ थियो।

यसअघि शनिबारै मन्त्री पुनले निर्माणाधीन १०२ मेगावाट क्षमताको मध्यभोटेकोशी जलविद्युत् आयोजनाको निरीक्षण गरे।

श्रोत: नयाँ पत्रिका, २०७५/०९/०९

मध्यभोटेकोसी समयमै सम्पन्न गरिने

सरकारले चीनसँग कूटनीतिक पहल गरेर भए पनि १ सय २ मेगावाट क्षमताको मध्यभोटेकोसी जलविद्युत् आयोजना समयमा सम्पन्न गर्ने जानकारी दिएको छ । शनिबार आयोजनाको प्रगति तथा अनुगमनका लागि निर्माणस्थल (सिन्धुपाल्चोक)मा पुगेका ऊर्जा जलस्रोत तथा सिँचाइमन्त्री वर्षमान पुनले आवश्यक देखिए कूटनीतिक पहल थालिने बताए । 'तोकिएकै समयमा आयोजना पूरा गर्नलाई कामको गतिलाई वृद्धि गनुपर्ने देखिएको छ,' उनले भने । आयोजना सुरुमा जुलाई २०१७ मा सम्पन्न हुनुपर्ने समयवधि तोकेकोमा भूकम्पको कारण झन्डै डेढ वर्ष वृद्धि गरिएको छ । दिनरात जनशक्ति बढाएर हुन्छ वा अन्य उपाय लगाएर हुन्छ, आयोजना ढिलाइ हुन नहुने मन्त्री पुनको भनाइ छ । आयोजना समयमै सम्पन्न गर्ने सम्बन्धमा निर्माण कम्पनीको कामलाई निरन्तर अद्यावधिक गरिरहने नेपाल विद्युत् प्राधिकरणका कार्यकारी निर्देशक कुलमान घिसिङले बताए ।

आयोजनाको बाँध, इन्टेक, डिस्चार्ज, मुख्य सुरङ, सर्ज ट्यांक, इमरजेन्सी भल्भ, पेन स्टक र इन्टेक गेटजस्ता सबै प्रमुख सिभिल तथा हाइड्रोमेकानिकल कार्यहरूको निर्माणको जिम्मा चिनियाँ कम्पनी ज्वाइसी हाइड्रोइलेक्ट्रिक कन्स्ट्रक्सन ब्युरोले गरिरहेको छ । इलेक्ट्रोमेकानिकल कार्य भारतको एन्ड्रिज हाइड्रो प्राइभेट लिमिटेडले र निर्माण सुपरीवेक्षण परामर्श सेवा कार्य भने लाम्हमेर इन्टरनेसनल जर्मनीले गरिरहेको छ ।

सिन्धुपाल्चोकको भोटेकोसी नदीमा निर्माण हुने यो आयोजनाको औसत वार्षिक उत्पादन ५४ करोड २३ लाख युनिट रहेको छ । आयोजनाको ग्रस हेड २३५ मिटर र डिजाइन डिस्चार्ज ५० दशमलव ८ घनमिटर प्रतिसेकेन्ड छ । यस आयोजनाबाट उत्पादित बिजुली २ सय २० किलो भोल्ट सिंगल सर्किट प्रसारणलाइनमार्फत नेपालको राष्ट्रिय प्रसारण प्रणालीमा जडान गर्ने योजना छ ।

ऊर्जामन्त्री पुनले देशभर निर्माणाधीन सबै जलविद्युत् आयोजनाको स्थलगत अनुगमनलाई निरन्तरता दिइने बताएका छन् । शनिबार मध्यभोटेकोसी जलविद्युत् आयोजनाको स्थलगत अनुगमनमा पुगेका मन्त्री पुनले केही अघि प्रधानमन्त्रीसहित माथिल्लो तामाकोसी आयोजनाको स्थलगत अनुगमन गरेका थिए ।

श्रोत: अभियान, २०७५/०९/०९

कोशी करिडोरका लागि ६ अर्ब ३६ करोडको ठेक्का स्वीकृत, ७ मध्ये ५ प्याकेज कार्यान्वयनमा

रोशनी भट्टराई

वैशाख ९, विराटनगर । पुर्वी पहाडलाई तराई र काठमाडौंसँग जोड्ने द्रुत सडक मार्गको रूपमा रहेको कोशी करिडोरको निर्माणका लागि ६ अर्ब ३६ करोडको ठेक्का स्वीकृत भएको छ । पुष्पलाल मध्यपहाडी लोकमार्ग छोट्याउने गरी अघि सारिएको योजनाको ७ ओटा प्याकेजमै ठेक्का स्वीकृत भएको हो ।

सुनसरीको चतरादेखि पाँचथरको गणेशचोकसम्म २ लेन सडक बनाउने कोशी करिडोर सडक विस्तार योजना २ को पाँच प्याकेजको काम तत्काल शुरु हुँदैछ भने दुई ओटा प्याकेजमा ठेक्का सम्झौता हुने चरणमा रहेको छ । ‘पाँच प्याकेजको ठेक्का सम्झौता भई कार्यान्वयनमा आईसकेको छ,’ आयोजनाका ईन्जिनियर नारायण पौडेलले भने, ‘२ प्याकेजको ठेक्का स्वीकृत भईसकेकाले सम्झौता मात्र हुन बाँकी छ ।’

कुल ६ अर्ब ३६ करोड रुपैयाँको ठेक्का स्वीकृत भएको जानकारी दिँदै ४ अर्ब ९२ करोडमा ठेक्का लागेको ५ प्याकेजको काम केही दिनभित्रै शुरु हुने ईन्जिनियर पौडेलले बताए । उनका अनुसार हालै स्वीकृत भएका दुई प्याकेजको ठेक्का १ अर्ब ४४ करोड रुपैयाँको हो ।

श्रोत: अभियान, २०७५/०९/०९

जलविद्युत्को बीमा कागजी प्रक्रियाका लागि मात्रै

दुर्गा लामिछाने

नेपालमा जलविद्युत् आयोजनाको निर्माण तीव्र गतिमा हुन थाले पनि यसको सुरक्षा तथा भइपरी आउने क्षतिबाट बच्न आवश्यक पूर्वतयारीमा संवेदनशीलता भने देखिँदैन । क्षतिपूर्तिका लागि भनेर अनिवार्य गरिएको बीमाको अभ्यास केवल प्रक्रिया पुऱ्याउन मात्र भइरहेको शुक्रवार राजधानीमा आयोजित एक कार्यक्रमका वक्ताहरूले बताए । प्रत्येक आयोजनाको कुनै न कुनै हिसाबले अलग विशेषता हुने हुँदा सबैको सम्भावित खतराका पक्ष पनि फरक-फरक हुन्छन् । सोहीअनुसार प्रत्येक आयोजनाको बीमा पोलिसी पनि फरक हुने अन्तरराष्ट्रिय अभ्यास रहेको छ । तर, नेपालमा जलविद्युत् आयोजना विकासका सन्दर्भमा बीमा गर्नु भनेको सुरक्षाको लागि भन्दा पनि बैङ्कबाट ऋण लिन र विद्युत् खरीद सम्झौता (पीपीए) गर्दा आवश्यक कागजात जुटाउन मात्रै भन्ने बुझाइ रहेको हिमालयन जेनेरल इन्स्योरेन्सका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत सुशील बज्राचार्य बताउँछन् । ‘जलविद्युत् आयोजनाहरू निर्माण र सञ्चालनको चरणको बीमालाई समेत अलग-अलग गरी हेर्नु आवश्यक छ,’ उनी भन्छन्, ‘तर प्रवर्द्धकहरू एउटैमा सबै पर्नुपर्ने मागसहित विभिन्न बीमा कम्पनीको कोटेशन लिएर सस्तोमा बीमा गरिदिन आग्रह गर्न आउने गर्नुहुन्छ ।’

आयोजना विकासको चरणका लागि निर्माण सामग्री डियामेज, तेस्रो पक्षको जिम्मेवारी तथा सञ्चालनमा आइसकेपछि संरचना, उपकरणलगायतका बीमा गर्नुपर्ने उनको भनाइ छ ।

अमेरिकी लगानीकर्ताको अधिकतम लगानीमा बनेको भोटेकोशी जलविद्युत् आयोजना भूकम्प, पहिरो तथा हिमताल विस्फोट जस्ता प्रकोपको मारमा परेको आयोजना हो । तर पनि विशिष्टीकृत रूपमा बीमा गरिएका कारण क्षतिपूर्तिमा राम्रो टेवा पुगेको तत्कालीन समयमा उक्त आयोजनाको व्यवस्थापन सम्हालेका नरेन्द्र प्रजापति बताउँछन् । आयोजनाको बीमाले व्यवसायीलाई क्षतिपूर्तिमा सानोदेखि ठूलो-ठूलो राहत मिल्ने इन्स्योरेन्स ब्रोकिङ तथा क्षति व्यवस्थापनमा अन्तरराष्ट्रिय रूपमा काम गर्दै आएको संस्था मार्श कन्स्ट्रक्सनका प्रबन्ध निर्देशक स्कट पीची बताउँछन् । ‘पानी, ढुङ्गामाटो जस्ता जोखिममा रहेर गर्नुपर्ने व्यवसाय भएकाले कुन समयमा के विपद् आइपुग्छ भन्न सकिँदैन,’ उनी भन्छन्, ‘त्यसैले आफ्नो आयोजनाको प्रकृति र सम्भाव्य जोखिम हेरेर बीमा गर्नु लाभदायक हुन्छ ।’

उनको कम्पनीले ऊर्जा उत्पादनका अन्य क्षेत्र थर्मल, सोलार तथा वायु ऊर्जाको बीमामा पनि सघाउँदै आएको छ । अन्य प्रकृतिका आयोजना भौगोलिक रूपमा कम जोखिम हुने ठाउँमा हुने भएकाले जोखिम मूल्याङ्कन सजिलो र लगभग अनुमान गर्न सकिने हुने उनको भनाइ छ । त्यसैले तिनमा बीमाको पोलिसी लगभग हरेक आयोजनामा उस्तै हुने भए पनि जलविद्युत्को सन्दर्भमा लगभग प्रत्येकको फरकफरक हुने उनी बताउँछन् । पहुँच मार्ग तथा सुरुङ जलविद्युत् आयोजनाका सबैभन्दा संवेदनशील पक्ष भएको पीचीको भनाइ छ ।

त्यसैगरी, पछिल्लो भूकम्पपछि जति अपार्टमेन्ट व्यवसायी बीमाको आवश्यकताका सम्बन्धमा सचेत भए त्यति जलविद्युत् व्यवसायीहरू नभएको स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादकहरूको संस्था, नेपाल (इप्पान)का कार्यकारी सदस्य आशिष गर्ग बताउँछन् । भोटेकोशी, सुनकोशीलगायत केही सीमित आयोजनामा मात्रै भूकम्पको असर परेका कारण पनि अझै बीमाको आवश्यकताका सम्बन्धमा यस क्षेत्रका लगानीकर्ताको आँखा नखुलेको उनको धारणा छ । ‘बीमा गर्दा पनि निर्माण गरिने संरचना तथा उपकरणको मात्रै गर्ने अभ्यास छ,’ उनले भने, ‘सबैभन्दा धेरै लागत पर्ने

आयोजनाको ढिलाइका कारण हुने नाफाको नोक्सानी (लस अफ प्रोफिट)को बीमा गर्ने चलन नै छैन ।' लस अफ प्रोफिटको बीमा गराउँदा रेभेन्यूको करीब ९० प्रतिशतसम्म प्राप्त गर्न सकिने भएकाले प्रवर्द्धक ठूलो नोक्सानीबाट बच्ने अनुभव उनले सुनाए ।

प्रवर्द्धकहरूलाई बीमा गर्नु अगाडि केको लागि बीमा गर्दै छु र त्यसले कस्तो कस्तो जोखीमको क्षतिपूर्तिमा सहयोग पुर्याउँछ, हेर्न हिमालयन जेनेरल इन्स्योसेन्सका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत वज्राचार्यको सुझाव छ । यदि प्रवर्द्धकहरू अन्तरराष्ट्रिय अभ्यासअनुसारको बीमाको माग गर्न आए सहजीकरण गर्नसक्ने उनी बताउँछन् । बाढीपहिरो जस्ता जोखीम धेरै रहेको हाम्रो जस्तो भूगोलको जलविद्युत्को बीमा गर्न विदेशी बीमाकर्ताहरू होशियार हुने गरेको उनले बताए । तर पनि प्रिमियम राम्रो हुने हो भने अन्तरराष्ट्रिय बीमा कम्पनीहरू पनि पुनर्बीमा गर्न आकर्षित हुने उनी बताउँछन् ।

श्रोत: अभियान, २०७५/०९/०९

ऊर्जाक्षेत्रको खर्च : कतै नीति नाघियो कतै कार्यान्वयन भएन

दुर्गा लामिछाने

ऊर्जा मन्त्रालय तथा ऊर्जासम्बद्ध निकायहरूको विविध विषयगत खर्चको हिसाब तलमाथि परेको छ । महालेखा परीक्षकको कार्यालय (मलेप)ले हालै सार्वजनिक गरेको प्रतिवेदनले यस्तो देखाएको हो । मलेपले ऊर्जा मन्त्रालयअन्तर्गत असम्बन्धित खर्च भएको प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेको छ । बूढीगङ्गा र नलसिङ्गाड जलविद्युत् आयोजनामा असम्बन्धित खर्च गरेको पाइएको मलेपको खोज छ । निर्माण तथा परामर्श कार्यको बिल अफ क्वाण्टिटी (बीओक्यू)मा सवारीसाधनको भाडा समावेश गर्दा लागत बढ्न गएको बेहोरासहित सार्वजनिक लेखा समितिले २०६९ पुस १८ मा लागत वृद्धि नियन्त्रण गर्न नीति बनाउने निर्णय गरेको थियो ।

तर, उक्त निर्णय भएपछिको समयमा बूढीगङ्गा जलविद्युत् आयोजनाअन्तर्गत पुल तथा पहुँचमार्ग निर्माणका लागि एक संयुक्त उपक्रम (जेभी)सँग बीओक्यूमा चारपाइये सवारी र दुई मोटरसाइकलका लागि खर्च गर्ने गरी सम्झौता गरेको मलेपको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ, जसमा चारपाइयेका लागि २४ महीनाको रु. १९ लाख २० हजार र मोटरसाइकलका लागि २४ महीनाको रु. ३ लाख ६० हजार गरी रु. २२ लाख ८० हजार खर्च गर्ने सम्झौता भएको हो । त्यसैगरी नलसिङ्गाड जलविद्युत् आयोजनाको कालीमाटीदेखि लेखामसम्म पहुँचमार्ग निर्माणका लागि एक जेभीसँग बीओक्यूमा २४ महीनाको रु. २४ लाख भुक्तानी दिने सम्झौता गरी यो वर्षको रु. ८ लाखसहित रु. २२ लाख (मूअकबाहेक) भुक्तानी दिएको पनि मलेपको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ । २०६९/७० देखिका सम्झौतामा सवारीसाधन ठेकामा समावेश गरी उपकरण खरीद गर्न नमिल्ने भनी सार्वजनिक लेखासमितिले दिएको निर्देशनविपरीत सो अवधिपछिको ठेकामा उक्त व्यवस्था गरी सम्झौता गर्नु उचित नदेखिएको मलेपको ठहर छ ।

विद्युत् विकास विभाग : न्यून खर्च

विद्युत् विकास विभागले भने गर्नुपर्नेभन्दा कम खर्च गरेको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ । सोही कारण निर्धारित समयभित्र सम्पन्न गर्नुपर्ने काम प्रभावित हुने मलेपको ठहर छ । विभागले ६ पूँजीगत खर्च शीर्षकअन्तर्गत विभिन्न परिमाणमा कार्य गर्ने गरी वार्षिक रु. ९३ करोड ९३ लाख बजेट विनियोजन गरेको थियो । यसमा रु. ३० करोड ५४ लाखको कार्य गरी लक्ष्यको तुलनामा ३२ दशमलव ५१ प्रतिशतमात्र खर्च भएको देखिएको छ । यसरी कुल विनियोजित बजेटको रु. ६३ करोड ३९ लाख खर्च गर्न नसकी बजेट फ्रीज भएको हो । ‘यसले गर्दा जलविद्युत् आयोजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा विस्तृत सर्वेक्षण आदि कार्य तोकिएको समयावधिभित्र सम्पन्न गर्न सकिने अवस्था देखिँदैन,’ प्रतिवेदनमा भनिएको छ ।

प्राधिकरण : बीमा नगरेको व्यवसायीलाई भुक्तानी

प्रसारणको ठेक्का सम्झौतामा बीमा गरेको प्रमाण नै नराखेको नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले बीमा रकम भुक्तानी गरेको मलेपले फेला पारेको छ । प्राधिकरणको प्रसारण निर्देशनालयअन्तर्गत एक निर्माण व्यवसायीसँग आपूर्ति, वितरण तथा बञ्जीदेवीलिपि हुँदै लामोसाँघु बाह्रबीसेसम्म जडान प्रसारणलाइनको सम्बन्धमा यस्तो भएको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ । यसमा भूकम्पले भएको क्षतिबापतको रु. ४ करोड ७ लाख २३ हजार उक्त निर्माण व्यवसायीलाई भुक्तानी गरेको मलेपले खुलाएको छ । सम्झौताअन्तर्गत उक्त बीमाको प्रिमियम रकम प्राधिकरणले बेहोरेको थियो । तर, क्षतिपूर्तिको भुक्तानी भने निर्माण व्यवसायीलाई गरिएको छ । यस सम्बन्धमा सम्बन्धित पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई ब्याजसमेत असूलउपर गर्नुपर्ने मलेपको ठहर छ ।

हरेक वर्ष मलेपले निकाल्ने प्रतिवेदनमा देखिइने यस्ता त्रुटिको संशोधन तथा सुझावको कार्यान्वयन पर्याप्त मात्रामा हुन सकेकाले नै समस्या दोहोरिरहेको स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादकहरूको संस्था, नेपाल (इप्पान)का उपाध्यक्ष कुमार पाण्डेले बताए । 'प्रतिवेदन सही होइन भने होइन भन्ने कुरा आउनुपर्यो,' उनले भने, 'यदि हो भने नीतिगत व्यवस्था नमान्ने, अनियमितता गर्ने व्यक्ति, संस्था जो भए पनि कालोसूचीमा राख्ने, कारबाही गर्ने गर्नुपर्यो ।'

श्रोत: अभियान, २०७५/०९/१०

सरकारको सम्झौता कार्यान्वयनको स्थिति हेर्दा भर पर्ने अवस्था छैन

शको ऊर्जा सङ्कट समाधानमा सहयोगी बनाउने उद्देश्यले सरकारले सन् २००९ मा बोलपत्रमार्फत ६ ओटा आयोजना निर्माणको टुङ्गो लगायो । सोलु कोरिडोरअन्तर्गत सोलु (२३.५ मेवा) र तल्लो सोलु (८२ मेवा), कोशी कोरिडोरअन्तर्गत मेवा (५० मेवा) र माया (१४.९ मेवा)का साथै सिङ्गटी कोरिडोरअन्तर्गत सिङ्गटी (२५ मेवा) र खारे (२४.५ मेवा) जलविद्युत् आयोजना 'सुपर सिक्स'का नाममा छनोट गरिए । दुरत गतिमा आयोजना र प्रसारण लाइन निर्माणको योजनासहित समयमा काम नसक्ने आयोजनाका प्रवर्द्धक तथा प्रसारण लाइनको हकमा प्राधिकरण क्षतिपूर्तिको भागीदार हुने व्यवस्थासमेत गरियो । तर, लक्ष्यअनुसार प्रसारण लाइनको काम अघि नबढ्दा उक्त आयोजनाको अवस्थाबारे अपर सोलु जलविद्युत् कम्पनीका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत शशीसागर राजभण्डारीसँग आर्थिक अभियानका दुर्गा लामिछानेले गरेको कुराकानीको सार :

सुपर सिक्सअन्तर्गत यहाँको सोलु जलविद्युत् आयोजनाको वर्तमान स्थिति के छ ?

नेपाल विद्युत् प्राधिकरणसँग विद्युत् खरीद सम्झौता (पीपीए) भएपछि वित्तीय व्यवस्थापनको काम सकिएर सन् २०१४ को अन्त्य तिरदेखि आयोजना निर्माणमा गएको छ । आगामी नोभेम्बरसम्ममा आयोजना सम्पन्न गर्ने अवस्थामा छौं । तर, प्राधिकरणका तर्फबाट प्रसारण लाइनको निर्माणमा ढिलाइ भइरहेकाले सरकारलाई सहयोग गर्न सन् २०१९ को जुनतिर सक्नेगरी काम अघि बढाइरहेका छौं ।

सरकारलाई कस्तो सहयोग गरीरहनु भएको छ ?

हामी (सुपर सिक्स) आयोजनाका विकासकर्तासँग सरकारले गरेको सम्झौताअनुसार प्राधिकरणले सोलु कोरिडोरको प्रसारण लाइन सन् २०१९ को मार्चसम्ममा निर्माण गरिसक्नुपर्ने हुन्छ । उक्त समयभन्दा ढिलो गरेमा प्राधिकरणले सम्बन्धित आयोजनाको विद्युत् विक्रीबाट हुने कुल आम्दानिको ४५ प्रतिशत जरीवाना तिर्नुपर्ने प्रावधान छ । तर, किन सरकारलाई आर्थिक भार पारिदिनु भनेर हामी आफ्नो तर्फबाट अलिकति समय बढाएरै भए पनि काम गर्दै छौं । धेरै समय लम्ब्याउँदा आफैलाई पनि नोक्सान हुने अवस्था आउँछ । समय लम्ब्याएर ठेकेदारलाई क्षतिपूर्ति तिरेर बसिरहन पनि हामी सक्दैनौं ।

उक्त कोरिडोरको प्रसारण लाइनको काम कुन अवस्थामा छ ?

हाम्रो आयोजनाबाट उत्पादित विद्युत् राष्ट्रिय प्रसारणमा जोडिने सोलुखुम्बुको तिङ्लास्थित सबस्टेशन बनिरहेको छ । समस्या भनेको प्रसारण लाइनमा हो । तिङ्लादेखि सिरहाको मिर्चैयासम्म (९० किमी)को उक्त प्रसारण लाइन (१३२ केभी) चारओटा जिल्लामा पर्दछ । यसमध्ये सिरहाको जग्गा अधिग्रहण सकिएको छ भने उदयपुरको यही वैशाखभिन्न सकिने क्रममा छ । बाँकी दुई ओटा जिल्ला (ओखलढुङ्गा र सोलुखुम्बु)मा समस्या छ । यसले गर्दा कुल ३ सय २ ओटा टावर रहने सो प्रसारण लाइनमा हालसम्म ५२ ओटाको मात्र फाउण्डेशनको काम भइरहेको छ । यही गतिले काम हुने हो भने समयमा सकिने अवस्था छैन । त्यसैले, हामीले वैकल्पिक उपायबाट थोरै भए पनि विद्युत् राष्ट्रिय प्रसारण प्रणालीमा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइदिन प्राधिकरणलाई आग्रह गरेका छौं । त्यो व्यवस्था होला जस्तो देखिएको छ ।

वैकल्पिक उपाय भन्नाले ?

हामीले सोलु कोरिडोर प्रसारण लाइनको निर्माण समयमा नसकिने सम्भावना बढ्दै गएको देखेपछि अर्को विकल्प

तयार गरिदिन करीब डेढ वर्षअघि नै प्राधिकरणलाई आग्रह गरेका थियौं, जुन ओखलढुङ्गा-सल्लेरी (सोलु हाइड्रोको विद्युत् गृह रहेको स्थान)सम्मको ३५ किलोमिटर प्रसारण लाइन (३३ केभी) हो । किनकि, जलजलेदेखि ओखलढुङ्गासम्मको ३३ केभी प्रसारण लाइन पहिले नै रहेको र त्यसलाई सुधार गरी ओखलढुङ्गादेखि सल्लेरीसम्म ३३ केभी तान्नेबित्तिकै हाम्रो आयोजनाको १० मेगावाट (मेवा) मात्रै भए पनि विद्युत् प्रसारण प्रणालीमा प्रवेश गराउन मिल्ने अवस्था छ । हाम्रो यो आग्रहअनुसार प्राधिकरणले काम गरिरहेको पनि छ । पोल गाड्ने काम करीब सकिएको छ । यो आर्थिक वर्षभित्र सकिन्छ होला । त्यसो भयो भने आयोजना बनाइसकेर पनि विद्युत् उत्पादन नै नगरी बस्नुभन्दा केही मात्रामा भए पनि उत्पादन गरी आयको बाटो खुल्ने आशा छ । यहीबीचमा ओखलढुङ्गामा अर्को आयोजना बनिसकेकाले हामीले उक्त प्रसारण लाइनको पूरा क्षमता उपभोग गर्न पनि नपाउने स्थिति छ ।

सम्झौता अवधिसम्ममा सोलु कोरिडोर प्रसारण लाइन नबने पनि क्षतिपूर्ति पाउने अवस्थामै हुनुहुन्छ नि, होइन ?

लिखित रूपमा त हो भन्नुपर्छ । तर, सरकारको आजसम्मका सम्झौता कार्यान्वयनको स्थिति हेर्दा भर पर्न सकिने अवस्था छैन ।

तपाईंले त प्राधिकरणमा ३ दशकभन्दा बढी समय काम गर्नुभयो । प्रसारण लाइन निर्माणमा ढिलाइ हुनुको कारण के देख्नुभएको छ ?

प्राधिकरण एकलैले काम गर्न त्यति सजिलो छैन । मन्त्रालय र प्राधिकरणको राम्रो सहकार्य हुनु जरुरी छ । मन्त्रालयमा आउने नेतृत्व (मन्त्री)ले विषय बुझ्ने, तदारुकता देखाउने र सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने हो भने काम गर्न सजिलो हुन्छ । यसलाई स्पष्ट पार्न लोडशेडिङ व्यवस्थापनकै उदाहरण लिऊँ । पहिले घरायसी उपभोगको बिजुली काटेर भए पनि उद्योगलाई सोझै (डेडिकेटेड फिडरबाट) दिन प्राधिकरण नेतृत्वलाई मन्त्रीको दबाब हुन्थ्यो । त्यसले गर्दा नागरिकले १८ घण्टासम्मको लोडशेडिङको मार खेप्नुपर्छ । तर, तत्कालीन ऊर्जामन्त्री जनार्दन शर्मा र प्राधिकरणका कार्यकारी निर्देशक कुलमान घिसिङको ट्युनिङ मिलेकाले यो व्यवस्था उल्टियो र लोडशेडिङ अन्त्य गर्न सम्भव भयो । यसका लागि मन्त्री आफैँ कहाँ पुग्नुपर्छ र के निर्देशन दिनुपर्छ जस्ता काममा सक्रिय रहे । लामो समयसम्म अल्झेर बसेको ढल्केवर-खिम्ती प्रसारण लाइन सम्पन्न हुनुमा पनि त्यो सहकार्यको ठूलो भूमिका छ ।

सोलु कोरिडोरका आयोजनाले प्रसारण लाइनको काम छिटो सम्पन्न गर्न प्राधिकरणलाई सघाइरहेको भन्ने सुनिन्छ । के कस्तो सहयोग गरिरहनुभएको छ ?

हो । नीतिगत रूपमा भन्ने हो भने राष्ट्रिय प्रसारण लाइनको निर्माण पूर्णतया प्राधिकरणकै दायित्व हो । तर, यसै भनेर बाटो हेरेर बसेर मात्रै पनि भएन । आज मात्र होइन, हामी तथा तल्लो सोलु आयोजनाले उक्त प्रसारण लाइनको काम शुरू हुनु अघिदेखि नै मिल्ने, सक्ने र हुनेसम्मको सहयोग गर्दै आएका छौं । जग्गा अधिग्रहणका सन्दर्भमा स्थानीयसँगको सहजीकरण, आवश्यक परेको ठाउँमा गइदिने, भनिदिने मान्छे नै खटाउने गरेका छौं ।

हरेक क्षेत्रमा जलविद्युत् आयोजना बन्ने तर प्रसारण लाइन नबन्दा विद्युत् खेर जाने अवस्था आउन थालेको देखिन्छ । यो समस्याको समाधान कहिले होला ?

सरकार, राजनीतिक दल, कर्मचारीतन्त्र, स्थानीय तह/जनता र प्रवर्द्धक सबै बसेर जलविद्युत् आयोजना चाहिने कि नचाहिने निर्णय गर्नुपर्छ । त्यसो भयो भने मात्र समस्या आउँदैनन्, होइन भने सधैं यस्ता अप्ठ्यारा आइरहन्छन् । यो अभ्यास नगरेसम्म वातावरण सहज भएका ठाउँमा मात्रै प्रसारण लाइन बन्छन्, अन्यत्र बन्दैनन् ।

श्रोत: नयाँ पत्रिका, २०७५/०९/११

तल्लो सेतीको प्रारम्भिक सर्भे सकियो

तनहुँ जलविद्युत् आयोजनाको क्यास्केडमा निर्माण हुन लागेको तल्लो सेती जलविद्युत् आयोजनाको प्रारम्भिक सर्भेको काम सकिएको छ । प्रारम्भिक सर्भे सकिएसँगै तल्लो सेती जलविद्युत् आयोजना निर्माण हुने पनि पक्का भएको छ । अब तत्काल सर्भेको काम थालनी हुने र आयोजनाको अध्ययन तथा डिजाइनका लागि अन्तर्राष्ट्रिय परामर्शदाताबाट प्रस्ताव आह्वान गरिएको आयोजनाले जनाएको छ । तनहुँ जलविद्युत् आयोजनाभन्दा २० किलोमिटर तल निर्माण हुने उक्त आयोजनाको डिटेल सर्भे, भौतिक अध्ययन र डिजाइन पनि छिट्टै गरिने तनहुँ हाइड्रोपावर लिमिटेडका साइट इन्चार्ज विदुर अधिकारीले जानकारी दिए ।

‘तनहुँ हाइड्रो पावरको क्यास्केडमै तल्लो सेतीको प्रारम्भिक सर्भे भएको छ,’ उनले भने, ‘विस्तृत अध्ययन, सर्भे र डिजाइनको काम नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले वैशाखभित्रै सुरु गर्नेछ ।’ तनहुँवासीलाई आयोजना निर्माणले विद्युत् प्रवाहमा सहज हुनुका साथै रोजगारीको अवसरसमेत सिर्जना हुने बताइएको छ ।

‘तनहुँ हाइड्रोमा प्रयोग भएर बढी भएको पानी तल्लो सेतीमा उपयोग गर्न आयोजना निर्माण आवश्यक छ,’ साइट इन्चार्ज अधिकारीले भने, ‘तनहुँ हाइड्रोभन्दा यसबाट केही बढी लाभ लिन सकिन्छ भनेर तल्लो सेती बनाउँदै छौं ।’ आयोजनाका लागि ३ स्थान छानिएको र त्यसमध्ये कम जग्गा क्षति हुने स्थानमा आयोजना बनाइने उनले बताए । १ सय ५ मेगावाट क्षमताको आयोजनामा एसियाली विकास बैंक (एडिबी) र जापान अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग नियोग (जाइका)ले लगानी गर्ने इच्छा देखाएको छ । अर्धजलाशययुक्त उक्त आयोजनाको लागत करिब २२ अर्ब रुपैयाँ पुग्ने अनुमान गरिएको छ ।

श्रोत: नागरीक, २०७५/०९/१२

पञ्चेश्वरको डिपिआर २२ वर्षदेखि छलफलमै सीमित

विष्णु बेल्वासे

२२ वर्षदेखि पञ्चेश्वर परियोजनाको डिपिआर (विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन) तयार गर्ने र त्यसैका आधारमा परियोजनाको काम अगाडि बढाउने भनिएपनि अहिलेसम्म डिपिआरको काम पुरा हुन सकेको छैन। दुई दशक भन्दा बढीको यसअवधिमा पटक-पटक नेपाल र भारतका उच्च अधिकारीबीच बैठकबसी छलफल गरेपनि निष्कर्षमा भने पुग्न सकेका छैनन्। बहुचर्चित पञ्चेश्वर बहुउद्देश्यीय परियोजना अघि बढाउन गठित पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरण अन्तर्गतको सहसचिवस्तरीय दुई दिने बैठक सोमबार र मंगलबार बसेको छ। तर, उक्त बैठकमा पनि डिपिआरकै बारेमा छलफल भएको थियो।

डिपिआरकै कारण परियोजनाको काम अगाडि बढ्न नसकेको ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाई मन्त्रालयका सहसचिव दिनेशकुमार घिमिरेले बताए। 'डिपिआर तयार नभएकै कारण अन्य काम गर्न बाधा पुगेको छ,' उनले भने, 'सोमबार र मंगलबारको बैठकमा पनि डिपिआरकै विषयले निरन्तरता पायो।'

बैठकमा परियोजनाका भएको प्रगतिका साथै यसलाई अघि बढाउन आवश्यक प्रशासनिक, कानुनी, लेखापरीक्षण र प्राविधिक पक्षबारे छलफल भएको उनले जानकारी दिए।

प्राधिकरण कार्यकारिणी परिषद्को बैठक भने बिहीबार बस्दैछ। सचिवस्तरमा हुने उक्त बैठकमा पनि डिपिआरबारे छलफल हुनेछ।

यो बैठकमा पनि डिपिआरले अन्तिम रूप पाउने सम्भावना नभएको ऊर्जा मन्त्रालय उच्च स्रोतको भनाइ छ।

'पञ्चेश्वरको हलो पानी र मुनाफा बाँडफाँडमा अड्किएको छ,' सोमबार र मंगलबारको बैठकमा सहभागी एक उच्च अधिकारीले भने, 'त्यो गाँठो फुकाउन बिहीबारको बैठकले पनि सक्ने सम्भावना छैन।'

पानी र मुनाफा बाँडफाँड लगायत विषयमा दुई देशबीच टुंगो लाग्न नसक्दा डिपिआरले अन्तिम रूप नपाएको हो। डिपिआरले अन्तिम रूप नपाएकै कारण परियोजना निर्माणका लागि बजेट समेटत छुट्ट्याउन सकिएको छैन। सन् २०१७ का लागि २९ करोड ५० लाख रुपैयाँ बजेट भएकोमा २० प्रतिशत पनि खर्च भएको छैन।

०५२ सालमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाको भारत भ्रमणका बेला भएको महाकाली सन्धिमा डिपिआर ६ महिनाभित्र बनाएर तत्काल निर्माण थाल्ने उल्लेख छ।

सन्धिमा प्रधानमन्त्री देउवा र भारतीय प्रधानमन्त्री पिभिनरसिंह रावले हस्ताक्षर गरेका थिए। सन्धि भएको २२ वर्ष बितिसकदा पनि पञ्चेश्वरको डिपिआर बन्न सकेको छैन।

देउवापछिका हरेक प्रधानमन्त्रीको भारत भ्रमणमा पञ्चेश्वर आयोजनाले चर्चा मात्र पाउँदै आएको छ। हालै भारत भ्रमणमा गएका प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीले उक्त परियोजनाको काम अगाडि बढाउने अपेक्षा गरिएको थियो। तर, त्यसले मूर्त रूप लिएन। महाकाली सन्धिको धारा ३ मा भारतले खाइपाई रहेको पानीको अग्राधिकार कायम राख्दै बाँकी पानी दुई देशले बराबर भाग लगाउने उल्लेख छ।

सन् १९२० मा तत्कालीन प्रधानमन्त्री चन्द्रशमशेर राणाको पालामा भारतसँग हिउँदमा डेढ सय क्युसेक पानी र बर्खामा चार सयदेखि एक हजार क्युसेकसम्म पानी नेपालले उपभोग गर्ने सम्झौता भएको थियो। सन्धिमा पाँच हजार ६ सय मेगावाट क्षमताको पञ्चेश्वर जलविद्युत् परियोजना बन्ने उल्लेख छ। यस्तै ६ महिनाभित्र डिपिआर तयार गरी आठ वर्षभित्र निर्माण सम्पन्न गर्ने उल्लेख छ।

२०६५ असोजमा नेपाल र भारत सचिवस्तरीय तेस्रो बैठकले पञ्चेश्वर बहुउद्देश्यीय आयोजनाको विकास, कार्यान्वयन तथा सञ्चालनका लागि पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरण गठन गर्ने निर्णय गरेको थियो । त्यसको एक वर्षपछि बसेको दुवै देशका सचिवस्तरीय चौथो बैठकले पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरणको कार्यसूची पारित गरी दुवै देशका सरकारबाट स्वीकृत गराउने सहमति भएको थियो।

२०७१ साउनमा भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीको नेपाल भ्रमणमा परियोजना अघि बढाउने सहमति भएको थियो । दुवै देशका प्रधानमन्त्रीको उपस्थितिमा तत्कालीन ऊर्जासचिव राजेन्द्रकिशोर क्षेत्री र भारतीय राजदूत रन्जित रेले हस्ताक्षर गरी अनुमोदन गरेका थिए।

२०७१ असोजमा बसेको पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरणको पहिलो बैठकले विधान पारित गरी त्यसको दुई महिनापछिको बैठकले दुवै देशको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनलाई एकीकृत गरी संयुक्त विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने जिम्मा भारतको वापकोस लिमिटेडलाई दिएको थियो । यस आयोजनाले प्रभाव पार्ने नेपालतर्फका भूभागको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृतिका लागि जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयमा पुगेको छ।

पञ्चेश्वरको ६ हजार चार सय र रूपालीगाडको दुई सय ५० गरेर ६ हजार ६ सय ५० मेगावाट विद्युत् उत्पादन गर्ने र नेपालतर्फ कञ्चनपुर र भारतको केही भूभागमा समेत सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने आयोजनाको लक्ष हो । पञ्चेश्वर उच्चबाँध तथा रूपालीगाड रि-रेगुलेटिड बाँध आयोजनामा गरी जम्मा लगानी ३ खर्ब ३६ अर्ब रुपैयाँ (चार सय ७५ मिलियन अमेरिकी डलर) लाग्ने अनुमान छ।

आयोजनामा नेपालले करिब १ खर्ब २६ अर्बदेखि एक खर्ब ३० अर्ब रुपैयाँमात्र लगानी गर्नुपर्नेछ । दस वर्ष निर्माण अवधि भएमा नेपालले प्रतिवर्ष १३ अर्ब रुपैयाँमात्र लगानी गरे हुन्छ। आयोजनाबाट नेपालले वार्षिक ३४ अर्ब ५० करोड रुपैयाँ पाउनेछ । याथै माछापालन, कार्बन व्यापार, सिँचाइ तथा पर्यापर्यटन, जडीबुटी, फलफूलमा उल्लेख्य आम्दानी गर्न सकिन्छ। आयोजनाको बाँधस्थल सन् १९५६ मा नै भारतीय पक्षले पहिचान गरेको थियो।

श्रोत: काव्तिपुर, २०७५/०९/१२

अरुण तेस्रो उत्पादन अनुमति सतलजलाई पक्का

१० दिन भित्र लाइसेन्स दिन्छौं: लगानी बोर्ड

भारतीय सरकारी स्वामित्व रहेको सतलजलाई ९ सय मेगावाटको अरुण तेस्रो जलविद्युत् आयोजनाको उत्पादन अनुमतिपत्र (लाइसेन्स) दिने प्रक्रिया अन्तिम चरणमा पुगेको छ । सबै प्रक्रिया पूरा गरी १० दिनभित्रै लाइसेन्स दिइने लगानी बोर्डका प्रमुख कार्यकारी अधिकृत महाप्रसाद अधिकारीले बताए । आयोजनाको शिलान्यास प्रधानमन्त्री केपी ओलीको भारत भ्रमणका क्रममा गर्ने तयारी थियो । प्रधानमन्त्री ओली र भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीले स्विच थिचेर सांकेतिक रूपमा आयोजनाको शिलान्यास गर्ने कार्यक्रम भए पनि नेपाली पक्षले तयारी नपुगेको भन्दै उक्त कार्यक्रम स्थगित गरेको थियो । उत्पादन अनुमति जारी नभइसकेको आयोजनाको शिलान्यास गर्दा नकारात्मक सन्देश जाने भन्दै नेपाली पक्षले हात झिकेको हो ।

भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदी वैशाख २८ गते नेपाल आउँदै छन् । उनको भ्रमण सम्भवतः अरुण तेस्रोको शिलान्यासमै केन्द्रित हुनेछ । अरुण तेस्रो कम्पनीमा भारतीय केन्द्रीय सरकारको ६४ दशमलव ४६ प्रतिशत, हिमाञ्चल प्रदेश सरकारको २५ दशमलव ५१ प्रतिशत र बाँकी सेयर सर्वसाधारणको छ ।

लगानी बोर्ड र भारतीय सतजल कम्पनीबीच अरुण तेस्रो आयोजना निर्माणका लागि आयोजना विकास सम्झौता (पीडीए) २०७१ मंसिर १० मा भएको थियो । आयोजना निर्माणका लागि सतजलले लगानी स्रोत जुटाइसकेको छ ।

लगानी बोर्डको फागुन २५ गते बसेको बैठकले अरुण तेस्रो आयोजनाको विकासकर्ता एसजेभीएन अरुण तेस्रो पावर डेभलपमेन्ट कम्पनी (एसएपीडीसी) लाई उत्पादन अनुमतिपत्र दिनका लागि ३५ दिने सार्वजनिक सूचना स्वीकृत गरेको थियो । बोर्डले सार्वजनिक गरेको सूचनाको ३५ दिने म्याद सोमबार सकिएको छ । एसएपीडीसी सतजलको पूर्ण स्वामित्व रहेको सहायक कम्पनी हो ।

दुई महिनाअघि एसजेभीएनले बोर्डमा उत्पादन अनुमतिपत्रका लागि आवेदन दिएको थियो । ५ सय मेगावाटभन्दा माथिका जलविद्युत् आयोजनाको लाइसेन्स बोर्डले जारी गर्दै आएको छ । बोर्डले ९ सय मेगावाटको माथिल्लो कर्णाली र १ हजार २ सय मेगावाटको पश्चिम सेती जलविद्युत् आयोजना निर्माणका लागि पनि समन्वय गरिरहेको छ ।

३५ दिने अवधिमा बोर्डलाई आयोजना र कम्पनीबारे कुनै सुझाव वा गुनासो प्राप्त नभएको प्रवक्ता उत्तम वाग्लेले जानकारी दिए । 'आयोजनाको कार्यालयमा पनि गुनासो र उजुरी गर्न मिल्ने व्यवस्था थियो,' उनले भने, 'आयोजनाको कार्यालयमा कुनै उजुरी परे परेको जानकारी पाएका छैनौं ।'

आयोजनाबारे कुनै उजुरी परेको भए छानबिन गर्ने र कुनै उजुरी नभए प्रक्रिया पुर्याएर लाइसेन्स जारी गरिने उनले बताए ।

सतलजले २०६५ साउन ३ गते आयोजना सर्वेक्षण अनुमति पाएको थियो । विद्युत् ऐन, २०४९ को दफा ५(१) मा

विद्युत् सर्वेक्षणका लागि दिने अनुमतिपत्रको अवधि बढीमा पाँच वर्षसम्मको हुने व्यवस्था छ । सोही ऐनको दफा ३ मा सोभन्दा घटी अवधिका लागि अनुमतिपत्र दिएकामा एक वर्षअगावै तोकिएबमोजिम नवीकरण गराउनुपर्ने र त्यसरी सो समय अवधिभित्र नवीकरण नगराएमा स्वतः रद्द हुने व्यवस्था छ । अरुण तेस्रोको सर्वेक्षण अनुमतिपत्र जारी भएको करिब ९ वर्ष पुगिसक्दा पनि आयोजना निर्माणको काम सुरु नभएको भन्दै महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनमा प्रश्न उठाइएको थियो ।

९ सय मेगावाटको अरुण तेस्रो निर्माणका लागि १ खर्ब १२ अर्ब रुपैयाँ लाग्ने अनुमान छ । पीडीए सम्झौताअनुसार नेपालले अरुण तेस्रोबाट उत्पादित बिजुलीको २१ दशमलव ९ प्रतिशत अर्थात् १ सय ९७ मेगावाट निःशुल्क पाउनेछ । बाँकी बिजुली कम्पनीले भारत निर्यात गर्नेछ । आयोजनाबाट नेपालले कुल १ खर्ब ६ अर्बभन्दा बढी रोयल्टी पाउने र ७७ अर्ब बढी राजस्व पाउने बोर्डको आकलन छ । बोर्डको तथ्यांकअनुसार आयोजनाबाट नेपाललाई कुल ३ खर्ब ३८ अर्बभन्दा बढी आर्थिक लाभ हुनेछ ।

विश्वव्यापी खुला प्रतिस्पर्धाबाट सतलजले यो आयोजना निर्माणको जिम्मा पाएको हो । आयोजना संखुवासभामा पर्छ ।

प्रवर्द्धक कम्पनी लाइसेन्स प्राप्त गर्ने प्रक्रियामा भए पनि उसले आयोजनाको डयाम बनाउनका लागि अर्को एक भारतीय कम्पनीसँग सिभिल कामको लागि ठेक्का सम्झौता गरिसकेको छ । सतलजले भारतीय कम्पनी जयप्रकाश एसोसिएसन अफ इन्डियासँग डयाम साइटको डयाम, डाइभर्सन सुरुङ, इन्टेक, इन्टेक सुरुङसहितका काम गर्ने उल्लेख छ ।

आयोजनाबाट उत्पादित बिजुली भारत लैजान आवश्यक पर्ने प्रसारण लाइनको निर्माण पनि कम्पनी आफैले गर्नुपर्ने आयोजना विकास सम्झौतामा उल्लेख छ ।

श्रोत: कारोबार, २०७५/०९/१२

तनहुँ हाइड्रोको विद्युत् खरिद सम्झौता

तनहुँमा निर्माणाधीन रहेको १ सय ४० मेगावाटको तनहुँ जलविद्युत् आयोजनाको विद्युत् खरिद सम्झौता (पीपीए) सम्पन्न भएको छ । नेपाल विद्युत् प्राधिकरण र तनहुँ हाइड्रोपावर लिमिटेडबीच प्रारम्भिक पिपिएमा गत शुक्रबार हस्ताक्षर भएको हो । सम्झौतामा प्राधिकरणको योजना अनुगमन तथा सूचना प्रविधि निर्देशनालयका उप-कार्यकारी निर्देशक जगदीश्वरमान सिंह र तनहुँ हाइड्रोपावरका प्रबन्ध निर्देशक प्रदीपकुमार थिकेले हस्ताक्षर गरेका छन् । सुक्खायाममा प्रतियुनिट १२.४० रुपैयाँ र बर्खाया ६.१० रुपैयाँमा खरिद गर्ने गरी प्रारम्भिक सम्झौता भएको प्राधिकरणका प्रवक्ता प्रबल अधिकारीले बताए । “आयोजनाको प्रारम्भिक पिपिएमा हस्ताक्षर भएको छ, अब प्राधिकरणको सञ्चालक समितिबाट पारित भएपछि कार्यान्वयनमा आउने छ,” अधिकारीले भने । प्राधिकरणले प्रारम्भिक पिपिए गरेको तनहुँ जलविद्युत् आयोजना पहिलो जलाशय आयोजना हो ।

आयोजना निर्माणका लागि ठेकेदार कम्पनी छनोट प्रक्रियामा छ । आयोजनाको निर्माण सन् २०२२ भित्र सक्ने लक्ष्य राखिएको छ । अहिले आयोजनाको निर्माण पूर्वका काम भइरहेका छन् । डुवान क्षेत्रमा पर्ने जग्गा अधिग्रहणका लागि करिब ९० प्रतिशत मुआबजा तथा क्षतिपूर्ति वितरण भइसकेको छ । पहिलो प्याकेजअन्तर्गत आयोजनाको हेडवक्रस, पावरहाउस पर्छ भने दोस्रो प्याकेजमा विद्युत्गृह र आयोजनाको सुरुङ्ग निर्माण तथा इलेक्ट्रो मेकानिकल इक्विपमेन्ट आयात र जडान पर्छ ।

पहिलो प्याकेजमा एडीबी र दोस्रोमा जापान अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग नियोग (जाइका) को सहयोग रहनेछ । पहिलोमा छनोट भएका ठेकेदारको अन्तिम मूल्यांकन तथा स्वीकृतका लागि एडिबी पठाइएको छ । यस्तै, दोस्रो प्याकेजको स्वीकृत गर्न जाइका पठाइएको छ । पहिलो प्याकेजको प्राविधिक मूल्यांकनको स्वीकृत आउने तयारीमा रहेको प्रबन्ध निर्देशक थिकेले जानकारी थिए । उनका अनुसार यसपछि कम्पनीहरूको आर्थिक प्रस्ताव खोलिनेछ । आयोजनाको निर्माण सन् २०२२ भित्र सक्ने लक्ष्य राखिएको छ । आयोजना निर्माणका लागि स्थानीय तहमा सहजीकरण गर्न आयोजना प्रभावित तनहुँका चारै तहमा स्थानीय परामर्श मञ्च (एलसिएफ) गठन भइसकेको छ । डुवान क्षेत्रमा पर्ने जग्गा अधिग्रहणका लागि करिब ७० प्रतिशत मुआब्जा तथा क्षतिपूर्ति वितरण भइसकेको छ । आयोजनाको कुल अनुमानित लागत ५० करोड ५० लाख अमेरिकी डलर रहेको छ । यो लागत निर्माण अवधिको ब्याज र प्रसारण लाइन तथा ग्रामीण विद्युतीकरणको खर्च सहितको हो ।

आयोजनामा नेपाल सरकार र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको अतिरिक्त एसियाली विकास बैंक, जापान अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग नियोग र युरोपेली लगानी बैंकको संयुक्त लगानी रहने छ ।

आयोजनामा एडीबीले १५ करोड, जाइकाले १८ करोड ४०, इआइबीले ८ करोड ५० लाख र नेपाल सरकार तथा विद्युत् प्राधिकरणले ८ करोड ६० लाख डलर लगानी गर्ने छन् । सन् २०२२भित्र निर्माण सक्ने लक्ष्य राखिएको आयोजनाबाट विद्युत् उत्पादन सुरु भएको पहिलो १० वर्षसम्म वार्षिक औसत विद्युत् उत्पादन ५८ करोड ७७ लाख र त्यसपछि ४८ करोड ९९ लाख युनिट उत्पादन हुने अनुमान गरिएको छ ।

श्रोत: कारोबार, २०७५/०९/१२

ऊर्जालाई प्राथमिकता दिने नीति तथा कार्यक्रम

सरकारका विभिन्न मन्त्रालय आगामी आर्थिक वर्ष ०७५-७६ का लागि नीति तथा कार्यक्रम बनाउन जुटिरहेका छन् । ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयले यसको तयारी गरिरहेको छ । ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्री वर्षमान पुनले नेपालको अर्थतन्त्रमा सबैभन्दा बढी ऊर्जा क्षेत्रको योगदान रहने गरी अघि बढ्ने र यसका लागि निजी क्षेत्रलाई समेत प्रोत्साहन गरेर अघि बढ्ने घोषणा गरेका छन् । लामो समयदेखि राजनीतिक अस्थिरता, प्रशासनिक झन्झट, स्थानीय स्तरमा विभिन्न समस्या भोग्दै आएका जलविद्युत् आयोजनाका प्रवर्द्धकहरूले राजनीतिक अस्थिरताको अन्त्य र स्थानीय तहमा समेत जनप्रतिनिधि आइसकेको अवस्थामा सबै किसिमका अवरोध हट्ने विश्वास गर्दै आएका छन् । मन्त्रालयले नयाँ नीति तथा कार्यक्रम निर्माण अन्तिम चरणमा पुगेका बेला जलविद्युत् क्षेत्रमा संलग्न प्रवर्द्धक, नीति-निर्माण तहका अनुभवी विज्ञ तथा व्यवसायीहरूसँग कारोबारकर्मी भीम गौतमले गरेको कुराकानीको सार :

राज्यले गरेका प्रतिबद्धता पूरा गर्नेपछि

शैलेन्द्र गुरागाईं

अध्यक्ष, स्वतन्त्र ऊर्जा उत्पादकहरूको संस्था (इप्पान)

जलविद्युत् क्षेत्रलाई माइलस्टोनकै रूप मानेर सरकारले नीति तथा योजना बनाएको छ । १० वर्षभित्र १० हजार मेगावाट उत्पादन गर्ने लक्ष्य छ । वाम सरकारले १० वर्षमा १५ हजार मेगावाट उत्पादन गर्ने लक्ष्य राखेको छ । सरकारले सन् २०३० भित्र देशलाई डिजेल र पेट्रोलमुक्त मुलुक अर्थात् ग्रिन इनर्जी रहेको मुलुक बनाउने भनेको छ । यसले धेरै अर्थमा जलविद्युत्लाई जोड दिएको दिइन्छ । हुन पनि पछिल्लो समयमा विद्युत् उत्पादनको अवस्था बढेको छ । १ सय ७ वर्षमा बल्ल १ हजार मेगावाट विद्युत् उत्पादन भएको छ, तर अहिलेको अवस्थाले प्रत्येक वर्ष १ हजार मेगावाट विद्युत् बढ्ने देखिन्छ । ३ हजार ५ सय मेगावाट बराबरका आयोजनाहरू निर्माणाधीन अवस्थामा छन् भने ६ हजार मेगावाट बराबरका आयोजना विद्युत् खरिद सम्झौता () का लागि निवेदन दिएर प्रतीक्षामा छन् । यी आयोजनाको पीपीए लिऊ वा तिर (टेक अर पे) तुरुन्त हुनु आवश्यक छ । तर, प्रसारणलाइन यसका लागि सबैभन्दा महत्वपूर्ण हुन्छ । यसका लागि राज्यले सबै किसिमको शक्ति लाग्नेपछि, यसका लागि बजेट पनि पुग्ने गरी छुट्ट्याउनुपर्छ । दुरत गतिमा प्रसारणलाइन बनाउने योजना आवश्यक छ । अहिले जलविद्युत् आयोजनामा रूख काट्ने कुरा समस्याका रूपमा आएको छ । वातावरण प्रभाव मूल्यांकन-प्रारम्भिक वातावरण मूल्यांकन स्वीकृति भएपछि यसका आधारमा रूख काट्ने व्यवस्था हुनुपर्छ । तीन-चार वर्ष लाग्ने वनको चक्र अन्त्य गर्नुपर्छ । अर्को परियोजनाहरूका लागि चाहिने जग्गा प्राप्त गर्न ठूलो समस्या छ । बजारको मूल्यमा जग्गा उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्नुपर्छ । बजारको मूल्यभन्दा धेरै बढी तिरेर जग्गा प्राप्त गर्दा यसले जलविद्युत् आयोजनाको लागत धेरै बढाउन सक्छ ।

सरकारले १० वर्षमा १० हजार मेगावाट विद्युत् उत्पादन गर्ने गरी जारी गरेको ९९ बुँदे कार्ययोजनामा जलविद्युत्को विकासका लागि एकल द्वार (सिंगल डेस्क) कुरा उल्लेख छ, तर अघि बढेको छैन । यो गर्न सके सबै किसिमका प्रशासनिक झन्झट अन्त्य हुनेछन् । कतिपय जलविद्युत् आयोजनाहरूमा सुरक्षा सबैभन्दा ठूलो चुनौतीका रूपमा रहेको छ । अधिकांश ठाउँमा राज्यको उपस्थिति छैन । बढी जलविद्युत् उत्पादन हुन सक्ने दोलखा, सिन्धुपाल्चोक, लमजुङ, संखुवासभा, कास्की, सोलुखुम्बुलगायतका जिल्लामा राज्यले छुट्टै सुरक्षा व्यवस्था गर्नुपर्छ । अहिले कुनै पनि जलविद्युत् आयोजनाले राज्य छ भनेर अनुभूति गर्न पाएका छैनन् । राज्यले जलविद्युत् आयोजनाहरू चाँडै अघि बढाउनका लागि केही सहूलियतका घोषणा गरेको छ, जसका कारण अहिले निजी क्षेत्रको योगदान ५० प्रतिशतभन्दा बढी नाघिसकेको छ, तर प्रतिमेगावाट ५० लाख, पोस्पेड दर दिने लगायतका धेरै प्रतिबद्धता पूरा भएका छैनन् । ९९ बुँदेमा धेरै सकारात्मक कुरा उल्लेख छन् । राज्यले गरेका प्रतिबद्धता पूरा गर्नेपर्छ । अहिलेको अवस्थालाई हेर्ने हो भने जलविद्युत् उत्पादन प्रत्येक वर्ष १ हजार मेगावाटका दरले बढ्ने भएकाले यसलाई मध्यनजर गरी अन्तर्देशीय व्यापारलाई पनि जोड दिनुपर्छ । विद्युत् आदानप्रदान, इनर्जी बैंकिङलगायतलाई प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ । यसका लागि राज्य-राज्य तहमा पहलकदमी आवश्यक छ । आगामी नीति तथा कार्यक्रमले यथार्थ रूपमा जलविद्युत् र प्रसारण लाइन बढ्ने गरी उपयुक्त नीति, योजना, कार्यक्रम र बजेट ल्याउनुपर्छ ।

एक गाउँ एक जलाशय बनाउनुपर्छ

शीतलबाबु रेग्मी

पूर्व जलस्रोत सचिव

सरकारले नयाँ बनाउने नीति तथा कार्यक्रममा जलस्रोत क्षेत्रलाई सबैभन्दा बढी प्राथमिकतामा राख्नुपर्छ । जलस्रोत क्षेत्रको सम्बन्ध जलविद्युत्, सिँचाइ, खानेपानी तथा सरसफाइलगायतका बृहत् क्षेत्रसँग सम्बन्धित छ । विशेष गरी यसका लागि जलाशययुक्त आयोजना र अन्तरबेसिन जलाधार आयोजनालाई जोड दिनुपर्छ । भेरीको पानी जुन भारत जान्थ्यो, सुरुङमार्फत बर्झमा ल्याउँदा त्यसले नेपालको ठूलो क्षेत्रमा सिँचाइ हुँदैन । यसले उत्पादनमा ठूलो वृद्धि ल्याई अर्थतन्त्रमा समेत योगदान दिने निश्चित छ । नेपालमा जलस्रोतको प्रचुर सम्भावना भएकाले यसलाई अधिकतम उपयोग गर्न सक्ने अवस्था छ । यसका लागि ठूला जलाशययुक्त आयोजनालाई महत्त्व दिनुपर्छ । यसको विकास गर्नुको विकल्प छैन । साना-साना आयोजनामा बजेट छरेर हुँदैन, बृहत् खालका आयोजनामा लगानी बढाउनु आवश्यक छ । साना कार्यक्रम बढी र त्यसका लागि बजेट पनि बढी विनियोजन गर्दा त्यसले ठूलो प्रभाव पार्न सक्दैन । अहिले ठूला आयोजना र ठूलो बजेट आवश्यक छ । यसले अर्थतन्त्रमा पनि ठूलो प्रभाव पार्न सक्छ । ठूला पूर्वाधारका आयोजनाहरूका लागि सरकारले छुट्टै नीति र कार्यक्रम तथा निश्चित प्रतिशत बजेटको व्यवस्था अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्छ । यस्ता ठूला आयोजनाको अध्ययन, अनुसन्धान, निर्माण र सञ्चालनका लागि विशेष ध्यान दिनुपर्छ । सरकारले शतप्रतिशत घरघरमा खानेपानी र सरसफाइ पुर्याउन जोड दिएको छ । खानेपानी मात्र पुर्याउन सकियो भने पनि अहिले महिलाले खानेपानीका लागि

लगाउनुपर्ने समय बचत भएर उनीहरू अन्य व्यवसायमा संलग्न हुन पाउँछन् ।

विद्युत्, खानेपानी र सिँचाइलाई मध्यनजर राखी सरकारले हरेक गाउँपालिकामा एउटा जलाशय बनाउन आवश्यक छ; अर्थात् एक गाउँ एक जलाशय बनाउनुपर्छ । त्यो जलाशयबाट एक मेगावाटसम्मको बिजुली निकाल्न सक्ने गरी व्यवस्था गर्नुपर्छ । यही जलाशयबाट खानेपानी र सिँचाइको व्यवस्थापन पनि गर्न सकिन्छ । यस्ता जलाशययुक्त क्षेत्रलाई पर्यटकीय क्षेत्रका रूपमा पनि विकास गर्न सकिन्छ । यसकारण अहिलेको अवस्थामा ठूलै परिवर्तन ल्याउन सक्ने र दिगोपनमा योगदान दिने कार्यक्रम र योजना आवश्यक छ । सरकारले नीति तथा कार्यक्रम बनाउँदा टुक्रे र सानाभन्दा ठूलो सकारात्मक प्रभाव पार्ने खालका योजनाहरूलाई जोड दिनुपर्छ ।

प्रदेशपिच्छे नै ठूला आयोजना बनाउनुपर्छ

जानेन्द्रलाल प्रधान

कोषाध्यक्ष, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ

जलविद्युत् क्षेत्रले कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (जीडीपी) बढाउन ठूलो सहयोग गर्छ । ४ सय ५६ मेगावाटको माथिल्लो तामाकोसी आयोजना निर्माण गर्दा मात्र पनि जीडीपीमा एक प्रतिशत बढ्नेछ । यस्ता आयोजनाहरू धेरैभन्दा धेरै बनाउन सकियो भने यसले नेपालको अर्थतन्त्रमा ठूलो योगदान दिन्छ । यसकारण धेरैभन्दा धेरै जलविद्युत् आयोजना बनाउनु आवश्यक छ । नेपालमा जलविद्युत् आयोजनाहरू निर्माण गर्ने प्रचुर सम्भावना छ । जलविद्युत् आयोजनामा लगानी गर्न छिमेकी राष्ट्र भारत, चीनदेखि विश्व बैंक, एसियाली विकास बैंकजस्ता दातृ निकाय पनि तयार छन् । सकेसम्म मुलुककै पुँजी जुटाएर र त्यसका लागि अपुग भएमा विदेशी लगानीसमेत ल्याएर जलविद्युत् आयोजनाको विकासलाई तीव्रता दिनैपर्छ । सम्भावना र लगानी भएर पनि निर्माण गर्ने क्षमता कमजोर छ । यस्तो क्षमतालाई वृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।

जलविद्युत् आयोजनाहरू निर्माण गर्न सके नेपालमा खपतका लागि ठूलो बजार छ । हाल भारतबाट आयात गरिएको ५ सय मेगावाट बराबरको विद्युत्लाई स्वदेशी उत्पादनमार्फत विस्थापन गर्नुपर्नेछ । अहिले झन्डै ५४ लाख ग्यासका सिलिन्डर छन् । २० लाख मात्र विस्थापन गर्न सकियो भने पनि यसका लागि २ हजार मेगावाट भन्दा बढी विद्युत् आवश्यक छ । यसले नेपालमा बिजुलीको बजार छ र बजारको समस्या छैन भनेर देखाउँछ । यसकारण धेरैभन्दा धेरै जलविद्युत् आयोजना निर्माण गर्नुको विकल्प छैन । यसकारण जलविद्युत् आयोजनालाई तीव्रता दिन बीटी मोडलमा जानैपर्छ । हरेक प्रदेशमा जलविद्युत् परियोजनाहरू बनाउनुपर्छ । एउटा प्रदेशले ४ सय मेगावाटबराबरको आयोजना बनाउँदा यसले वार्षिक प्रत्यक्ष रूपमा १५ अर्ब रुपैयाँभन्दा बढी आमदानी बढ्छ । प्रदेश नम्बर २ बाहेक अन्य सबै प्रदेशमा जलविद्युत् आयोजना निर्माणको सम्भावना छ । २ नम्बर प्रदेशबाहेक सबै प्रदेशमा तामाकोसी मोडलमा आयोजनाहरू बनाउनुपर्छ । छोटो अध्ययन र तत्काल कार्यान्वयनमा जाने गरी आयोजनाहरू अघि बढाउनुपर्छ । अहिलेको प्रक्रियाहरूलाई सरलीकृत गर्नुपर्छ । सबै प्रदेशमा आयोजनाहरू बनाउन लगानी पुग्दैन । यसकारण भारत र चीनबाट सस्तो ब्याजदरमा ऋण लिएर आयोजना अघि बढाउनुपर्छ । यसका

लागि बीटी मोडललाई अघि बढाउने गरी सरकारले निर्णय गर्नुपर्छ । तीन वर्षभित्र शतप्रतिशत जनतालाई विद्युतीकरण गर्न तथा विद्युत्को खपतलाई बढाउन पनि प्रदेशपिच्छे नै ठूला आयोजनाहरू बनाउनुपर्छ । यसका लागि कर्मचारी प्रशासनको अवरोध समस्याका रूपमा देखिएको छ । एउटा जलविद्युत् आयोजना निर्माणका लागि ३२ वटा निकायमा पुग्नुपर्ने प्रशासनिक झन्झटको अन्त्य गर्नुपर्छ । आगामी नीति तथा कार्यक्रम बनाउँदा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र अनुभूति हुने गरी अघि बढ्नुपर्छ । निजी क्षेत्रको साथ र सहयोग लिएर अघि बढे जलविद्युत् क्षेत्रको विकास गर्न सकिन्छ । विगतकै प्रशासनिक झन्झट र अवरोधहरू जलविद्युत् क्षेत्रले बोहोरेमा जलविद्युत् आयोजनाहरू बन्न गाह्रो छ । रूख काट्नकै लागि वर्षौं लाग्ने प्रक्रियाले जलविद्युत् आयोजना बन्द सक्दैनन् । साँच्चिकै जलविद्युत् आयोजना बनाउने हो भने सबै किसिमका अवरोध तथा झन्झट अन्त्य गरेर उपयुक्त वातावरण बनाउनुपर्छ ।

ऊर्जाको पहुँच र सुरक्षालाई जोड दिनुपर्छ

डा. अरविन्दकुमार मिश्र

पूर्वसदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग

जलविद्युत् उत्पादन वृद्धि र विद्युत्को पहुँच पुगेपछि यसले अर्थतन्त्रमा ठूलो प्रभाव पार्छ । नयाँ बन्ने नीतिले मुख्यरूपमा ऊर्जाको पहुँच र सुरक्षालाई जोड दिनुपर्छ । हामी राष्ट्रिय योजना आयोगमा हुँदा यसलाई मध्यनजर राखेर ७ सय ५३ वटा स्थानीय तहमै जलविद्युत् उत्पादन र वितरण गर्ने योजना तयार गरिएको छ । यसलाई अघि बढाउन सकियो भने पनि ऊर्जाको पहुँचमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ । ऊर्जाको सुरक्षा कुरा गर्दा इनर्जी मिक्समा जानैपर्छ । यो भनेको सौर्य ऊर्जा (सोलार), वायुलगायतका वैकल्पिक मात्र भन्न खोजेको होइन, जलविद्युत्भित्रै नदी प्रवाहमा आधारित (आरओआर), अर्धजलाशय (पिकिड रन अफ द रिभर), जलाशय (स्टोरेज) आयोजना भन्न खोजेको हो । सहसताब्दी विकास लक्ष्य (एसडीजी) लाई ध्यानमा राखेर अघि बढ्नु आवश्यक छ । एसडीजीमै यो वर्ष कति विद्युत् उत्पादन गर्ने, प्रतिव्यक्ति विद्युत् खपत बढाउने लगायतबारे स्पष्ट छ । यसैलाई आधार बनाएर नीति तथा कार्यक्रम बनाउनुपर्ने अवस्था छ ।

ऊर्जा क्षेत्रमा अहिलेको सर्वैभन्दा चुनौतीको रूपमा प्रसारण लाइन देखिएको छ । काबेली, सोलुलगायतका प्रसारण लाइनमा समस्या छ । कतिपय प्रसारण ढिला बन्ने तर उत्पादन पहिल्यै भैसक्ने अवस्था छ । यसलाई मध्यनजर गरेर प्रसारण लाइन निर्माणलाई विशेष जोड दिनुपर्छ । विद्युत् उत्पादन, भविष्यमा उत्पादन हुने विद्युत् तथा विद्युत् क्षेत्रलाई फराकिलो बनाउन पनि इनर्जी बैंकिङलाई तत्काल अघि बढाउनुपर्छ । यसमा भारतको आश्वासन र नेपालले पहल गर्ने भन्ने विषयमा मात्र केन्द्रित नभएर तत्काल अघि बढाउनका लागि गहिरो अध्ययन आवश्यक छ । विद्युत् खपत बढाउने योजना पनि आवश्यक छ । घरायसी खपत बढाएर मात्र पुग्दैन, औद्योगिक क्षेत्रमा पनि खपत बढाउन आवश्यक छ । यसको अलावा विद्युतीय सवारी साधानलाई प्रवर्द्धन गर्नुपर्छ । अहिलेको संविधानले वितरण प्रणालीलाई प्रदेश र स्थानीय सरकारको जिम्मा दिएको छ । यसका लागि संस्थागत संरचनामा परिवर्तन जरुरी छ । यसका

साथै अहिले ऊर्जा क्षेत्रका लागि महत्वपूर्ण मानिएको विद्युत् नियमन आयोगको ऐन तयार भएको छ तर कार्यान्वयन भएको छैन । आयोगलाई सकृय गराउनु आवश्यक छ ।

श्रोत: उर्जा खबर, २०७५/०९/१२

पञ्चेश्वर बहस र महाकालीमा खोसिएको पानी

‘पञ्चेश्वर आयोजनाको निर्माण धेरै पहिला तय भएको थियो । अहिलेसम्म कति लगानी बढिसक्यो ? तर, अब दुवै देशको पहलमा प्राधिकरण गठन भएको छ । एक वर्षभित्र आयोजनाको काम सुरु हुन्छ । भारत यसमा सक्रिय रूपमा काम गर्न चाहन्छ ।’ भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीले २०७१ साउन १८ गते तत्कालीन संविधानसभालाई सम्बोधन गर्दा यसो भनेका थिए । उनले बोलेको ३ वर्ष ८ महिना पुगेको छ । तर, पञ्चेश्वर निर्माण हुने संकेत देखिएको छैन । ‘भारत सक्रियरूपमा काम गर्न चाहन्छ’ को अर्थ नेपालको अधिकार खोस्न चाहन्छ भन्ने लागेको छ । एक वर्षभित्र निर्माण हुने घोषणा भए पनि अहिलेसम्म विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन (डिपिआर) पूरा भएको छैन । निर्माण अवधि १० वर्ष राखेर काम सुरु भएको भए करिब ४० प्रतिशत निर्माण पूरा भइसक्यो । तर, आयोजना निर्माण नहुने अन्त्यहिन दिशामा धकेलिएको छ । नेपालको स्वार्थ, चाहना वा बलबुतामा पञ्चेश्वर निर्माण हुने अवस्था छैन । जबसम्म भारत अग्रसर हुँदैन, दुवै देशको स्वार्थ सन्तुलन कायम हुने अवस्था आउँदैन । आयोजना अघि बढ्नेवाला छैन । अघि बढ्न नसक्नुको एउटै कारण महाकाली नदीको पानी बाँडफाँड हो । पानी तथा जलस्रोतबारे लेख्ने वा खोज गर्ने व्यक्तिका अनुसार महाकाली नदीमा ८० प्रतिशत पानी भारत हुँदै बग्ने खोलाबाट र बाँकी नेपालतर्फबाट मिसिन्छ । यद्यपि, यस नदीको उत्पत्ति वा मुहान र सीमाबारे टुंगो लागेको छैन । प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तअनुसार दुई देशको सीमा भएर बग्ने नदीमा समान हक तथा अधिकार हुनुपर्छ । यसमा भारतको सधैं बलमिच्याइँ छ । पञ्चेश्वरको उठान महाकाली नदीमा शारदा बराज (ब्यारेज) निर्माण गर्न सन् १९१६ तिर तत्कालीन ब्रिटिश सरकारले प्रक्रिया सुरु गरेको थियो । नेपालका तत्कालीन शासक चन्द्रशम्शेरसँग यसबारे छलफल भएको महाकाली नदी तथा सन्धिबारे खोज गर्दै आएका पूर्वजलस्रोत सचिव द्वारिकानाथ ढुंगेल बताउँछन् । सन् १९२० देखि १९२८ सम्म शारदा बाँध निर्माण गर्दा नेपाली भूमि मिचियो । पछि टनकपुर बाँध निर्माण हुँदा पनि यस्तै भयो । टनकपुरको विद्युतगृहलाई उच्चतम क्षमतामा विकास गर्न बायाँ तटबन्द नेपालको अग्लो भूमिमा बनाउनुपर्छ । भारतले आवश्यक जमिन नेपालसँग मागेको थियो । २०४६ सालको बहुदलीय आन्दोलन र त्यसपछिको अन्तरिम सरकारमा कृष्णप्रसाद भट्टराई प्रधानमन्त्री भए । उनी भारत भ्रमणमा जाँदा नेपाली भूमि उपलब्ध गराइदिन भारतले आग्रह गरेको थियो । तर, भट्टराईले प्रस्ताव स्वीकार गरेनन् । २०४८ सालको निर्वाचनपछि गिरिजाप्रसाद कोइराला प्रधानमन्त्री भए । र, उनी भारत भ्रमणमा जाँदा नेपाली भूमि उपयोग गर्न सहमति दिएको ढुंगेलको भनाइ छ । ढुंगेलका अनुसार कोइरालाले दिल्लीमा असमान सन्धि गरेको भन्दै ठूलो विरोध भयो । संसदमा हंगामा मच्चियो । सर्वोच्च अदालतले सम्झौता भएको विषय संसदबाट अनुमोदन गर्नुपर्ने फैसला गऱ्यो । यही क्रममा कोइराला सरकार हट्यो । र, नेकपा एमालेको ९ महिने सरकार आयो । यही बेला टनकपुरको विवाद सल्टाउन एकीकृत महाकाली सन्धिको ‘प्याकेज’ बन्यो । २०५२ साल माघ २९ गते महाकाली सन्धिमा हस्ताक्षर भयो । यसमा समग्र महाकाली नदी बेसिनको विकास गर्ने लक्ष्यले शारदा बराज, टनकपुर बराज र पञ्चेश्वर बहुउद्देश्यीय आयोजना विकास गर्ने किटान गरियो । भारतले टनकपुरमा निर्माण गरेको बाँधको विवाद सल्टाउनकै लागि महाकाली सन्धिमा पञ्चेश्वर घुसाइएको ढुंगेलको दाबी छ । पञ्चेश्वर निर्माणको पृष्ठभूमि महाकाली नदीमा पञ्चेश्वर निर्माण गर्ने विषय तत्कालीन ब्रिटिश भारतकै पालामा उठेको थियो । पछि सन् १९५६ मा भारतले आयोजनास्थलको पहिचान गऱ्यो । सन् १९६२ देखि अध्ययन सुरु गरेर सन् १९७१ मा भारतले प्रतिवेदन तयार गर्यो । भारतले आयोजना निर्माण गर्न सन् १९७८ मा नेपाल र भारतका विज्ञ सम्मिलित

‘विज्ञहरूको संयुक्त समूह (जेजिई)’ गठन भयो । यसपछि वातावरणीय तथा इन्जिनियरिङ अध्ययन हुँदै आयो । सन् १९८८ मा तत्कालीन जलस्रोत मन्त्रालयअन्तर्गत ‘पञ्चेश्वर आयोजना कार्यालय’ गठन भयो । सन् १९८८ देखि १९९४ सम्म अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (आइडिए) को सहयोगमा नेपालतर्फको अध्ययन भयो । साथै, विभिन्न स्थलगत अध्ययन प्रतिवेदन तयार भए । सन् १९९५, नोभेम्बरमा नेपालले डिपिआर तयार गर्यो । सन् १९७८ देखि २००० सम्म २१ पटक जेजिईको बैठक बस्यो । तर, आयोजना निर्माणको ठोस निकास निस्केन । सन् २००१ मा आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अध्ययन गर्न क्षेत्र निर्धारण भयो । र, कार्यसूची (टिओआर) समेत तयार गरियो । सन् २००५ देखि विद्युत विकास विभागले विस्तृत वातावरणीय अध्ययन गरेर सन् २०११ मा पूरा गर्ने लक्ष्य राखेको थियो । पञ्चेश्वर निर्माणको चर्चा चलेको ६२ वर्ष पूरा भयो । नेपालले आयोजनाको कार्यालय राखेको पनि ३० वर्ष बित्यो । हिजोदेखि सल्टिनुपर्ने समस्या ज्यूँका त्यूँ छन् । आयोजना निर्माणको बाहनामा भारतले नेपाललाई पानी उपयोगमा चेप्टै आएको छ । पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरण महाकाली सन्धिको ३ र १० नम्बर बुँदामा आयोजना निर्माण गर्न एक स्वतन्त्र निकाय गठन गर्ने उल्लेख छ । तर, वर्षौंसम्म यसको काम सुरु भएन । २०६५ असोज १३ देखि १५ गतेसम्म काठमाडौँमा बसेको नेपाल-भारत जलस्रोत सचिवस्तरीय संयुक्त बैठक (जेसिडब्लूआर) ले ‘पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरण (पिडिए)’ गठन गर्ने निर्णय गर्यो । तर, झन्डै ७ वर्षसम्म पिडिए गठन छलफलमै सीमित रह्यो । भारतीय प्रधानमन्त्री मोदी नेपाल आउँदा पिडिए गठनसम्बन्धी कार्यादेश (टिओआर) पारित भयो । तत्कालीन प्रधानमन्त्री सुशील कोइराला र मोदीले कार्यादेश पारित गरेका थिए । यसपछि पिडिए गठन प्रक्रिया अघि बढेको हो । पञ्चेश्वर अघि बढाउने क्रममा सञ्चालक समिति (गभर्निङ बडी) गठन भयो । गभर्निङ बडीमा नेपाल र भारतका जलस्रोत सचिव सह-अध्यक्षको रूपमा रहने प्रावधान तय गरियो । उनीहरूले नै बैठकको अध्यक्षता गर्दै आएका छन् । यस्तै, दुवै देशका ६/६ व्यक्ति सञ्चालक र राजदूत स्थायी आमत्रित सदस्य छन् । बैठकले २०७१ असोज ७ गते पिडिए विधान पारित गरेको थियो । पिडिएमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत (सिडिओ) र उप-प्रमुख कार्यकारी अधिकृत रहने प्रावधान छ । ती व्यक्ति दुवै देशका एक/एक जना र आलोपालो हुनेछन् । आपसी सहमतिमा सिडिओ नेपाल र उप-सिडिओ भारतको नियुक्त गर्ने निर्णय भयो । तत्कालीन ऊर्जा मन्त्रालयले महेन्द्रबहादुर गुरुङलाई ३ वर्षका लागि सिडिओ र भारतका एचके साहुलाई उप-सिडिओ नियुक्त गर्यो । अल्मलमै गभर्निङ बडी गभर्निङ बडीको पहिलो बैठक २०७१ असोज ६ र ७ गते काठमाडौँमा बस्यो । यसमा सामान्य छलफल भयो । दुवै देशले छुट्टा-छुट्टै तयार गरेको डिपिआर एकीकृत बनाउने निर्णय भयो । एक अर्काले उपलब्ध तथ्य तथा सामग्री साटासाट गर्ने विषय उठ्यो । यसैगरी, तीन वर्षका लागि सिडिओ, उप-सिडिओ तथा प्राधिकरणमा अन्य सञ्चालक नियुक्तिको निर्णय गरियो । दोस्रो बैठक भारतको नयाँ दिल्लीमा २०७१ मंसिर २ र ३ गते बस्यो । यो बैठकले ६ महिनाभित्र एकीकृत डिपिआर तयार गर्ने निर्णय गर्यो । र, यसको जिम्मेवारी भारतकै सरकारी कम्पनी वापकोस लिमिटेडलाई दिइयो । डिपिआर टुंगो लागेपछि कुन मोडलमा पञ्चेश्वर निर्माण गर्ने भन्ने दोस्रो बैठकको माइन्सुटमा उल्लेख छ । दोस्रो बैठक सकिएको ३ महिनापछि काठमाडौँमा बस्ने भनिएको तेस्रो बैठक निर्धारित समयमा बसेन । कहिले भारतीय जलस्रोत सचिव आउन नभ्याउने जानकारी गराइयो त कहिले प्रधानमन्त्री मोदीसँग विदेश जानुपर्ने कारण देखाइ महिनौं धकेलियो । एक वर्ष बढी लम्ब्याएपछि २०७२ फागुन २० र २१ गते काठमाडौँमा बैठक बस्यो । ६ महिनाभित्र तयार गर्ने भने पनि एक वर्षसम्म वापकोसले डिपिआर पूरा गरेन । र, सन् २०१६ को अगष्टसम्म थप समय माग्यो । गभर्निङ बडीको तेस्रो बैठकले मागेअनुसार समय दियो । तेस्रोपछि चौथो र पाँचौं पूर्ण बैठक बस्न सकेन । चौथो बैठक २०७३ असार २० र २१ गते पोखरामा बसेको थियो । उक्त बैठकमा भारतीय जलस्रोत सचिव उपस्थित थिएनन् । यस्तै, पुस ७ गते दिल्लीमा बसेको पाँचौं बैठक पनि

उपलब्धिमूलक रहेन । वापकोसले अझैसम्म डिपिआर तयार गरेको छैन । डिपिआर टुंगो लगाउन गठन भएको टिम अफ एक्सपर्टको बैठक पनि अनिश्चित छ । जसले आयोजना निर्माणमा उठेका दर्जनौं विवादित मुद्दा जेलिँदै गएका छन् । डिपिआरमा विभेद एकीकृत महाकाली सन्धिमा उत्पादित बिजुली र पानी आधा-आधा बाँड्ने उल्लेख छ । अहिलेको उपभोग्य उपभोग पानीमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी पानी आधा-आधा भनिएको हो । यस्तो उपभोग्य पानीमा भारतले शारदाबाट लगेको र नेपालले चाँदनी दोधारा तथा टनकपुरबाट पाउनुपर्ने पानी मानिएको छ । भारतले चाँदनी र दोधाराले पाउने पानी उपभोग्य नरहेको र यो पञ्चेश्वर निर्माणपछि मात्र दिन सकिने दाबी गर्दै आएको छ । सन्धिमा ती क्षेत्रका लागि १० क्युसेक पानी दिनुपर्ने उल्लेख छ । टनकपुरबाट पाउनुपर्ने पानीको विवाद पनि सुल्झेको छैन । टनकपुरबाट नेपाललाई पानी दिने सतह (सिल लेभल) को विषय विवादित छ । भारतले समुद्र सतहदेखि २४५ मिटर उचाईबाट पानी दिने भनेको छ । तर, आफूले शारदा नहरमा २४१.५ मिटरबाट उपभोग गरिरहेको छ । बालानन्द पौडेल ऊर्जा सचिव हुँदा नेपालले पानी पाउने उचाई २४४.२५ मिटरमा झारियो । पौडेलको कार्यकालमा भएको निर्णयमा व्यापक विरोध छ । नेपाली पक्षले भारतले प्रयोग गरेकै उचाईबाट पानी पाउनुपर्ने अडान राख्दै आएको छ । सीमाभन्दा करिब १ सय ६० किलोमिटर तल आफ्नो आन्तरिक प्रयोजनका लागि बनाएको सहायक शारदा बाँधको पानीमा भने प्रतिकूल असर पर्न नहुने विषय उठाएको छ । अझै धेरै प्राविधिक, नीतिगत, आर्थिक र कानुनी विषय टुंगो लाग्न बाँकी रहेको पिडिएका कार्यकारी निर्देशक (कानुन) कोशलचन्द्र सुबेदीले बताए । ‘भारतले तल्लो शारदाको पानी पञ्चेश्वरबाट प्रत्याभूति गर्न खोजेको छ,’ उनले भने, ‘बाँध दुवै देशको सीमाभन्दा निकै तल पर्ने हुँदा यो विषय मान्य हुँदैन । डिपिआरमै भारतले सन्धिअनुसार नेपालले पाउनुपर्ने पानीको सुविधा कटौती गरिदियो । यसमा नेपालले आपत्ति जनाएको छ । यही कारण लामो समयदेखि डिपिआर टुंगो लाग्न सकेको छैन । पानीको विषय टुंगो नलाग्दासम्म पञ्चेश्वर निर्माण गर्न नहुने ऊर्जा मन्त्रालय तथा पिडिएकै उच्च अधिकारी बताउँछन् । पञ्चेश्वरबाट भारततर्फ हुने सिँचाइको लाभ डिपिआरमा कम देखाइएको छ । विद्युत्सहित भारतले पञ्चेश्वर निर्माणपछि १६ लाख हेक्टरमा सिँचाइ पुर्याउँछ । तर, डिपिआरमा जम्मा १ लाख ९० हजार हेक्टर कायम गरिएको छ । यस्तै, खानेपानी र बाढी नियन्त्रणको लाभमा पनि कम मूल्यांकन गरेर नेपाललाई तल पार्न खोजिएको छ । भारतले टनकपुर बाँधमा विद्युत्गृह निर्माण गरेको छ । सन्धिअनुसार यहाँबाट नेपालले वर्षको ७ करोड युनिट बिजुली निशुल्क पाउँछ । पञ्चेश्वर निर्माण हुँदा हिउँदमा तल्लो तटमा पानीको बहाव बढ्छ । र, टनकपुरबाट बढी विद्युत् उत्पादन हुन्छ । यो विषय डिपिआरमा मौन छ । मुआब्जा, पुनर्बास र पुनर्स्थापना दुवै देशको मापदण्डअनुसार तय गर्नुपर्ने हुँदा यसको मोडालिटी तयार भएको छैन । यस्तै, रुपालीगाढमा निर्माण हुने रि-रेगुलेटिङ इयामको वातावरणीय अध्ययन पूरा भएको छैन । विज्ञ समूह गठन सरकारले डिपिआर पुनरावलोकन गर्न जल तथा ऊर्जा आयोगको सचिवालयलाई जिम्मा दिएको थियो । सचिवालयले सचिवको संयोजकत्वमा अर्जुन श्रेष्ठ, श्रीरञ्जन लाकौल, लेखमानसिंह भण्डारी, सोमनाथ पौडेल, शिवकुमार शर्मा, सुवर्णलाल श्रेष्ठलगायत सदस्य रहेको समितिसमेत गठन गरेको थियो । उक्त विज्ञ समूह (टिम अफ एक्सपर्ट) ले विवादित विषय टुंग्याउने भनिएको थियो । काठमाडौंमा बसेको पहिलो बैठकले केही बुँदामा सहमति खोज्ने प्रयास गर्यो । दिल्लीमा भएको दोस्रो बैठकमा कुरा मिलेन । नेपाली र भारतीय अधिकारीबीच भनाभन नै भयो । अनि, नेपाली प्रतिनिधि तयार भएको माइन्सुटमा हस्ताक्षर नगरी फर्के । महाकाली नदीबाट नेपालले पाउनुपर्ने पानीको विषय भने टुंगिएको छैन । वापकोसले तयार गरेको प्रारम्भिक डिपिआरमा भारतले आफ्नो देशलाई फाइदा हुने गरी पानीको बाँडफाँड गरेको र २० प्रतिशत पानीमात्र नेपालले पाउने किटान गरेको छ । डिपिआरमा आयोजनाको लागत ५ खर्ब रहेको र १२ वर्षभित्र पूरा गर्न सकिने उल्लेख छ । नेपालतर्फ १४ गाविस र भारततर्फ १ सय ६० गाविस

डुबानमा पर्ने आयोजनाको जलाशय १ सय ४० वर्गकिलोमिटर फैलिने आकलन छ । आयोजनाको क्षमता भारतले सन् १९७१ मा गरेको अध्ययन अनुसार पञ्चेश्वरको क्षमता १ हजार मेगावाट उल्लेख छ । महाकाली सन्धि भएलगत्तै तत्कालीन भारतीय विदेश मन्त्री प्रणव मुखर्जीले आयोजना २ हजार मेगावाटमा निर्माण हुने बताएका थिए । तर, यसको तथ्य भेटिँदैन । भारतीय अध्ययनले आयोजनाको क्षमता ५ हजार ६ सय मेगावाट तोकेको छ । नेपालले सुरुदेखि नै आयोजना उच्च क्षमतामा निर्माण हुनुपर्ने अडान राख्दै आएको छ । तर, विभिन्न समयमा हुने द्विपक्षीय वार्तामा बलियो उपस्थिति जनाउन नसक्दा भारतले यसको बेवास्ता गरेको छ । पञ्चेश्वर र रूपालीगाढमा दुई वटा बाँध निर्माण गर्ने नेपालको योजना हो । पञ्चेश्वर बाँधबाट ६ हजार ४ सय ८० र रूपालीगाढबाट २ सय ४० मेगावाट विद्युत् उत्पादनको लक्ष्य थियो । यो पप्प स्टोरेज आयोजना निर्माण हुनुपर्ने उठान हुँदै आएको हो । उच्च माग हुँदा आयोजना सञ्चालन गर्ने र कम माग हुँदा वा रातको समयमा तल्लो जलाशयको पानी तानेर माथिल्लो जलाशय भर्ने योजना हो । नेपालले ६ हजार ७ सय २० मेगावाट विद्युत् उत्पादनको पहिचान गरे पनि वापकोसले डिपिआरमा ५ हजार ४० मेगावाटमात्र किटान गरेको छ । डिपिआर अनुसार सुरु क्षमताभन्दा १ हजार ६ सय ८० मेगावाट विद्युत् कम उत्पादन हुने देखाइएको छ । सिङ्गोको पदावधि सकिँदै पिडिएका सिङ्गो महेन्द्रबहादुर गुरुङको पदावधि २०७५ असार १६ गते (जुन, २०१८) पूरा हुँदैछ । पिडिएअनुसार तीन वर्ष नेपालको र अर्को तीन वर्ष भारतको सिङ्गो रहने प्रावधान छ । अब भारतको पालो हो । सम्बन्धित क्षेत्रमा कम जानकार र द्विपक्षीय पानीका विषयमा अनुभव नहुँदा गुरुङले प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्न नसकेको त्यहीँका अधिकारी बताउँछन् । नेपालले पाउनुपर्ने पानी र अधिकारको अडानमा गुरुङको फितलो उपस्थितिले पनि उनको कार्यकाल उपलब्धिमुलक हुन सकेन । लागत थपिँदै डिपिआरमा आयोजनाको लागत करिब ५ खर्ब रुपैयाँ निर्धारण गरिएको छ । कूल लागतमध्ये नेपालले करिब २ खर्ब रुपैयाँ (४० प्रतिशत) सम्म लगानी गर्नुपर्ने उल्लेख छ । तर, भारतकै कारण आयोजना निर्माणमा ढिलाई हुँदा नेपाललाई थप भार पर्ने देखिएको छ । सन् २०१० मा गरिएको अध्ययनमा लागत करिब ३ खर्ब ३६ अर्ब रुपैयाँ अनुमान गरिएको थियो । आयोजना निर्माण, पुनर्स्थापना तथा पुनर्बासलगायत विषय समेटिँदा लागत थपिएको बताइएको छ । पानीको उपलब्धता महाकाली नदीबाट दुवै देशले अहिले १२ अर्ब क्युबिक मिटर पानी प्रयोग गर्न पाउँछन् । तर, नेपालले ज्यादै कम प्रयोग गरेको छ । आयोजना निर्माणपछि १८ अर्ब क्युबिक मिटर उपलब्ध हुने अध्ययनले देखाएको छ । थप उपलब्ध हुने ६ अर्बमध्ये ३ अर्ब नेपाललाई दिनुपर्ने, १ अर्ब ९२ करोड भारतले प्रयोग गर्ने र बाँकी १ अर्ब ५० करोड क्युबिक मिटर नदीमै छोड्नुपर्ने डिपिआरमा छ । भारतले अहिले पाउनुपर्ने पानी त उपलब्ध गराएको छैन । डुबान क्षेत्र आयोजनाबाट नेपाल र भारतमा ७५ गाउँका १२ हजार १ सय किलोमिटर क्षेत्र डुबान हुनेछ । नेपालतर्फ ५ हजार ७ सय ३९ वर्ग किलोमिटर र भारततर्फ ६ हजार ३ सय ६९ वर्ग किलोमिटर क्षेत्र डुबानमा पर्नेछ । यसबाट नेपालतर्फ २ हजार ९ सय २६ घरधुरी अर्थात् साढे २२ हजार व्यक्ति विस्थापित हुने अध्ययनमा छ । आयोजना निर्माणपछि नेपालमा ९३ हजार हेक्टर र भारतमा थप २० लाख हेक्टर (शारदा नहरबाट उपभोग भइरहेको पानीबाट १६ लाख हेक्टर जम्मा ३६ लाख हेक्टर) जमिनमा सिँचाई पुग्नेछ । जलाशयबाट नेपालतर्फ ३४ र भारततर्फ ६६ प्रतिशत जमिन डुब्ने अनुमान छ । कामको प्रगति आयोजनाको कार्यालय अहिले महेन्द्रनगरमा छ । २०४४ सालमा बैतडीको पञ्चेश्वर ७ रोलघाट नजिकै आवासगृह तथा आयोजना कार्यालय खुलेको स्थानीय बताउँछन् । जीर्ण बन्दै गएको आयोजनाको साइट कार्यालय, माटो परीक्षणका लागि नेपाल र भारत दुवैतर्फ बनाइएका ५० मिटर लामो सुरुङ, पानीको बहाव नाप्ने गेज रिडर र बर्खाभा नदी वारपार गर्ने टूलीबाहेकका संरचना देख्न पाइँदैन । साइट कार्यालय राखेर काम थालेपछि स्थानीय खुसी देखिन्थे । जीवन बदलिने अनेकौँ सपना साँचेका थिए । तर, अब ती सपना

सपना मात्र भएका छन् । ६०-७० वर्ष काटेका बूढाबूढी अब पञ्चेश्वर निर्माण नहुनेमा दुक्क छन् । पहिलो पुस्तादेखि सुरु भएको चर्चा तेस्रो पुस्तासम्म बन्ने संकेत नदेखिएपछि यसले स्थानीयलाई निराशमात्र बनाएको छ । पञ्चेश्वरले बगरको बसाइ सकिने र विकासको ढोका खुल्ने आशा त्यतिकै थन्किएको छ । आयोजनास्थलसम्म सडक पुऱ्याउन २०३९ सालमा बैतडी पाटनदेखि काम सुरु भएको थियो । त्यो पनि अहिले हराएजस्तै छ । नुनतेल किन्नसमेत महाकालीको भेल तरेर भारत जानुपर्ने बाध्यताबाट मुक्त हुने स्थानीयको आशा अझै मरेको छैन । खानेपानी र सिँचाइको सुविधा नभएका बस्तीबाट सहर र तराईमा बसाइ सर्ने सोच बनाएकाहरू अन्योलमै छन् । भारतमा विरोध आयोजनाको डिपिआरले अन्याय गरेको भन्दै भारततर्फ प्रभावित क्षेत्रका बासिन्दा आन्दोलित भएका छन् । डिपिआरमा डुबान क्षेत्रका बासिन्दाको पुनर्स्थापनाबारे बेवास्ता गरिएको भन्दै आन्दोलन हुँदै आएको छ । सार्वजनि सुनुवाईका बेला पनि यो जारी थियो । वापकोसले तयार गरेको डिपिआर खारेज गर्न पनि उत्तराखण्डबासीको माग छ । प्रभावित गाउँ बौनकोट, पीपलतडा, तडिगाउँ, डाकुला, बलतडी, मनानीगाड, अमखोला, बसेडा, सिमु, कानडी, रज्युडा, झुलाघाटलगायत क्षेत्रका स्थानीय आयोजनाप्रति असन्तुष्ट छन् । महाकालीसँग जोडिएका भारतका तीन जिल्लाका बासिन्दा पञ्चेश्वरबाट प्रभावित हुने डिपिआरमा उल्लेख छ । डिपिआरले प्रभावितको पुनर्बासमा ध्यान नदिएर काम अघि बढ्न नदिने चेतावनी दिइएको छ । न्यायपूर्ण तरिकाले काम नभए आयोजना खारेज गर्नुपर्ने मागसमेत छ । उत्तराखण्डका पर्यावरणविद्ले पनि प्राकृतिक स्रोत संरक्षणमा डिपिआरले कमजोर नीति ल्याएको टिप्पणी गरेका छन् । प्रभावित क्षेत्रका नागरिकका लागि पुनर्स्थापना गर्न डिपिआरमा निकै कम रकम राखिएकाले उनीहरूले बाँध निर्माण तत्काल अघि नबढाउन माग गरेका छन् । प्रधानमन्त्रीको भ्रमणमा मात्र चर्चा नेपालका प्रधानमन्त्री भारत भ्रमणमा जान्छन् वा भारतीय उच्च अधिकारी नेपाल आउँछन् । पञ्चेश्वरको निर्माणको चर्चा निकै हुन्छ । २/४ वर्षमै आयोजना निर्माण हुन्छ भन्ने भ्रम छरिन्छ । भ्रमणपछि यो आफ्नै समस्यामा जेलिएर थन्किन्छ । पुनः अर्को भ्रमण तय नहुँदासम्म कसैले आयोजनाको चर्चा वा प्रगतिको कुरा गर्दैनन् । प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओली चैत २३ देखि २५ गतेसम्म भारत भ्रमणमा रहे । यो मौकामा पञ्चेश्वर निर्माण र प्रगतिका विषय उठे । महाकाली सन्धिपछि समय-समयमा यसरी नै आयोजनाको चर्चा हुने गर्छ । कहिले सेलाउँछ त कहिले उत्कर्षमा पुग्छ । नेपाल र भारतले आफ्नो क्षेत्रमा केही काम गर्दै आएका छन् । विभिन्न समयमा दुई पक्षबीच वार्ता, छलफल र बैठक पनि हुँदै आएको हो । भारतीय प्रधानमन्त्री मोदी नेपाल आउँदा अब आयोजना निर्माण हुने भयो भन्ने हावा फेलियो । तर, आयोजनाको प्रगति चिम्लेकीरो झैँ घस्रिरहेको छ । कामको तात्त्विक उपलब्धि नभए पनि मोदीको भ्रमणपछि पञ्चेश्वरले बढी नै चर्चा पायो । नेपालका हरेक प्रधानमन्त्रीको भारत भ्रमणक्रममा आयोजनाको एजेण्डा छुट्टै न । स्व. सुशील कोइराला प्रधानमन्त्री हुँदा मोदी नेपाल आएका थिए । त्यसपछि ओली, पुष्पकमल दाहाल, शेरबहादुर देउवा हुँदै पुनः ओली नै प्रधानमन्त्री भएका छन् । प्रधानमन्त्रीको हरेक भारत भ्रमणमा पञ्चेश्वरको मुद्दा प्राथमिकतामा पर्छ । तर, उपलब्धि हासिल हुँदैन । प्रधानमन्त्रीका हरेक बैठक तथा छलफलमा कमजोर उपस्थिति तथा कुटनीतिक बहसको अभावले नेपाल तल पर्दै आएको छ । लामो समयदेखि भारतसँग वार्ताको टेबलमा बस्दा नेपालको संस्थागत उपस्थिति बलियो छैन । योजना तथा पूर्वतयारी कमजोर छ । यो पक्षलाई सजिलै आकलन गर्ने भारतीय अधिकारीले तल पार्ने गरेको विभिन्न छलफलमा सहभागी कर्मचारीले नै बताउने गरेका छन् । देशमा बहुदलीय व्यवस्थापछि वा महाकाली सन्धिपछि २० जनाभन्दा बढी प्रधानमन्त्री भए । उनीहरूका हरेक भ्रमणमा पञ्चेश्वरको मुद्दा छुटेन । तर, २२ वर्ष हुँदासम्म पानीको मुद्दामा अडान लिएर टुंगो लगाउन नसक्नुका पछाडि कुटनीतिक अक्षमता कारक मान्न सकिन्छ । हरेक १० वर्ष पुनरावलोकन हुने भने पनि यसबारे अहिलेसम्म चर्चा हुँदैन । नेपालको कमजोर उपस्थितिले भारतसँग पानी

उपयोग र यसको लाभबारे राजनीतिक तथा कुटनीतिक तहमा छलफल हुन सकेको छैन । र, हुने सम्भावना पनि छैन । यो नै पञ्चेश्वर निर्माण नहुने बलियो आधार हो । आयोजना अझै दशकौंसम्म चर्चा, विवाद र बहसमा सीमित हुनुलाई आश्चर्य मान्नुपर्दैन । पञ्चेश्वर निर्माणको बहस 'बिरालो बाँधेर श्राद्ध गरे' भन्दा फरक छैन ।

श्रोत: नयाँ पत्रिका, २०७५/०९/१३

साञ्जेन खोला जलविद्युत्तमा १५ अर्ब चिनियाँ लगानी स्वीकृत

सन् २०२२ भित्र ७८ मेगावाटको आयोजना सम्पन्न गर्ने लक्ष्य

साञ्जेन खोला जलविद्युत्त आयोजना निर्माणमा १५ अर्ब ३८ करोड ७० लाख रुपैयाँ चिनियाँ लगानी स्वीकृत भएको छ । चीनको चाइना हावोर इन्जिनियरिङ कम्पनीले ७८ मेगावाटको सो आयोजनामा लगानी गर्न लागेको हो । रसुवा जिल्लाको पार्वतीकुण्ड गाउँपालिका- ५ मा बन्ने आयोजना विदेशी लगानी औद्योगिक प्रवर्द्धन बोर्डको २२५औँ बैठकले स्वीकृत गरेको हो ।

नेपाली र चिनियाँ लगानीकर्ताको संयुक्त लगानीमा बन्ने आयोजनामा ८ प्रतिशत नेपाली र ९२ प्रतिशत विदेशी लगानी हुने आयोजनाका प्रवर्द्धक विष्णुराज अधिकारीले जानकारी दिए । ‘इयु डेलिजेन्स अडिट (डिडिए)मार्फत आयोजनामा हालसम्म भएको लगानी ३५ करोड देखियो, त्यसलाई ८ प्रतिशत कायम गरी आयोजनाका लागि आवश्यक ९२ प्रतिशत विदेशी लगानी ल्याउने गरी स्वीकृति प्राप्त भएको हो,’ अधिकारीले जानकारी दिए । आयोजना २० प्रतिशत इक्विटी र ८० प्रतिशत ऋण लगानी गरी निर्माण गरिने जानकारी पनि उनले दिए ।

आयोजनामा ऋण लगानी गर्न नेदरल्यान्ड्स डेभलपमेन्ट फाइनेन्स कम्पनी (एफएमओ) सँग सहमति भइसकेको जानकारी उनले दिए । ऋणसमेत विदेशबाटै लिने भएकाले साञ्जेन खोला जलविद्युत्त आयोजना सञ्चालन गरी जलविद्युत्त उत्पादन गर्ने उद्देश्यले सालासुंगी पावर कम्पनीले बोर्डमा वैदेशिक लगानी स्वीकृतिका लागि निवेदन दिएको थियो ।

सालासुंगी पावर कम्पनीको चुक्ता पुँजी ३५ करोड तथा अधिकृत र जारी पुँजी ३ अर्ब ७ करोड ७४ लाख रुपैयाँ रहेको छ । ‘कम्पनीमा अहिले अनुमान गरेभन्दा बढी लगानी गर्नुपरेको अवस्थामा पनि नेपाली लगानीकर्ताको सेयर अनुपात ८ प्रतिशतमा नघट्ने गरी विदेशी लगानीकर्ताले नै रकम लगानी गर्नुपर्ने गरी सम्झौता गरिएको छ,’ नेपाली प्रवर्द्धक अधिकारीले जानकारी दिए ।

चाइना हावोर इन्जिनियरिङ कम्पनीलाई खरिदबिक्री सम्झौता (एसपिए) अनुसार ३२ लाख २० हजार कित्ता सेयर बिक्री र बाँकी आयोजनामा थप लगानी गर्ने गरी उक्त लगानीलाई स्वीकृत गरिएको हो । विदेशी लगानीकर्ताले लगानी गर्न प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको रकम बैंकिङ च्यानलमार्फत ३ महिनाभित्र नेपाल ल्याइसक्नुपर्ने सर्त पनि लगानी स्वीकृति गर्दा राखिएको छ ।

आयोजनाको विद्युत्त खरिद सम्झौता भइसकेको छ भने कम्पनीले उत्पादन अनुमतिसमेत प्राप्त गरिसकेको जनाएको छ । त्यस्तै, वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (इआइए)समेत स्वीकृत भइसकेको कम्पनीले जनाएको छ । आयोजनास्थलसम्म पुग्न ३२ किलोमिटर पहुँचमार्ग बनाउनुपर्नेमा १५ किलोमिटर बाटोसमेत बनाइसकेको अधिकारीले जानकारी दिए ।

आयोजना निर्माणका लागि इन्जिनियरिङ प्रोक्योरमेन्ट एन्ड कन्स्ट्रक्सन (इपिसी) मोडलमा १५ जुलाईभित्र निर्माण कम्पनी पनि छनोट गरिने उनले जनाए । ‘अगस्टभित्रमा निर्माण कम्पनीले

आयोजनाको निर्माण नै सुरु गर्नेछ,' उनले भने । आयोजनाको सन् २०२२ भित्र सम्पन्न हुने लक्ष्य रहेको जानकारी पनि उनले दिए ।

श्रोत: उर्जा खबर, २०७५/०९/१३

जलविद्युतमा सेयर लगानी ३५ वर्षपछि 'जिरो', लगानीकर्ता होशियार !

सरकारले जलविद्युत आयोजनाबाट विद्युत उत्पादन गर्न स्वदेशी निजी क्षेत्रलाई ३५ वर्ष अनुमतिपत्र दिन्छ । तोकेको समयपछि सञ्चालन रहेकै अवस्थामा निशुल्क सरकारलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्छ । ३५ वर्षपछि जलविद्युत कम्पनीमा सेयर लगानी गरेका व्यक्ति वा समूहको मूल्य शून्य (जिरो) हुन्छ । आयोजना सरकारमा गएपछि सर्वसाधारणको लगानी के हुन्छ भन्ने स्पष्ट कानुन बनेको छैन । यसर्थ, जलविद्युतमा उत्साही भएर लगानी गर्ने समुदाय सचेत रहन जरुरी छ । कम्पनीको सेयर मूल्य निश्चित समयपछि शून्य हुन्छ भन्ने बुझेर लगानी गर्नुपर्नेमा कानुन व्यवसायीले जोड दिएका छन् । 'जलविद्युत सेयरमा हाम फाल्ने व्यक्तिले ३५ वर्षपछि मेरो लगानी शून्य हुन्छ भन्ने बुझनुपर्छ, 'पायोनियर ल एसोसियेट्सका सञ्चालक अनुपराज उप्रेतीले भने । विद्युत ऐनको दफा १० मा आयोजनाको कूल लगानीको ५० प्रतिशतभन्दा बढी विदेशी व्यक्ति वा संगठित संस्थाको स्वामित्व भए तोकिएको अवधिपछि सरकारको स्वामित्वमा आउने उल्लेख छ । विद्युत उत्पादन केन्द्र, प्रसारण तथा वितरण लाइन, जग्गा भवन, उपकरण तथा संरचना हस्तान्तरण हुनेछ । यसैगरी, कूल लगानीको ५० प्रतिशतसम्म विदेशी स्वामित्व रहेको वा बिनाविदेशी स्वामित्वको आयोजनाको अवधि सकिएपछि सरकारसँग सम्झौता गरी सोहीअनुरूप गर्नुपर्ने पनि ऐनमा छ । यद्यपि, सेयर लगानी गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको मूल्य के हुन्छ भन्ने ऐनमा किटान गरिएको छैन । जलविद्युत कम्पनीमा लगानी नेपाल स्टक एक्सचेन्ज (नेप्से) अहिले १८ जलविद्युत कम्पनी सूचीकृत छन् । अधिकांश कम्पनीको सेयर मूल्य २ सय रुपैयाँभन्दा तल छ । यस्ता कम्पनीमा सर्वसाधारण तथा साना लगानीकर्ताले अबैँ रुपैयाँ लगानी गरेका छन् । र, यो जोखिममा छ । कमजोर वित्तीय अवस्था भएको कम्पनीले सेयरधनीलाई वर्षौंसम्म प्रतिफल दिन सक्ने अवस्था हुँदैन । बैंकबाट लिएको ऋणको ब्याज तिर्नमै १०-१५ वर्ष लाग्न सक्छ । त्यसपछि मात्र कमाएको केही हिस्सा प्रतिफलका रूपमा बाँडिन्छ । आयोजना सञ्चालन बाँकी अवधिमा गरेको लगानी बराबर प्रतिफल आउने सम्भावना देखिँदैन । लगानी गर्दा प्रतिफल र बैंकको ब्याज तिर्ने अवस्था हेर्नु जरुरी छ । जब राम्रो प्रतिफल पाउने समय आउँछ आयोजना सरकारमा जान्छ । यसैले, सर्वसाधारणको लगानी सुनिश्चित हुने गरी सरकारले छुट्टै नियम बनाउनुपर्नेमा पनि कानुन व्यवसायीको सुझाव छ । अबको केही वर्षभित्र विभिन्न जलविद्युत कम्पनीले ३ अर्ब ७८ करोड ५२ लाख रुपैयाँभन्दा बढीको साधारण सेयर निष्कासन गर्दैछन् । जलविद्युतमा बढ्दै गएको सर्वसाधारणको आकर्षण घट्न नदिन पनि आजैदेखि सुरक्षित उपाय खोज्न जरुरी छ । जलविद्युत उत्पादनको सरकारी लक्ष्य पूरा गर्न पनि समयमै सर्वसाधारणको हक कायम हुने कानुन बन्नुपर्ने देखिन्छ । यो वर्षमात्र ४ सय ५६ मेगावाटको माथिल्लो तामाकोसी, १ सय ११ मेगावाटको रसुवागढी, १ सय २ मेगावाटको मध्यभोटेकोसी र ५७ मेगावाटको सान्जेनले सर्वसाधारणका लागि सेयर निष्कासन गर्दैछन् । यस्तै, निजी क्षेत्रका आधा दर्जन बढी कम्पनी निष्कासनको तयारीमा छन् ।

श्रोत: अञ्जपूर्ण पोष्ट, २०७५/०९/१३

१८ मेघावाट विद्युत् स्टेसनमै डम्प

गाेपाल शर्मा

दाडको हापुरेमा १८ मेघावाट विद्युत् डम्प भएको छ। दाड भ्यालीलाई विद्युत् आपूर्ती सहज गराउने उद्देश्यले झन्डै साढे तीन करोड लगानीमा निर्माण भएको कुसुम-हापुरे एक सय ३२ केबी प्रसारण आयोजनाअन्तर्गतको दाडको हापुरेमा रहेको स्टेसनमा विगत ६ महिनादेखि १८ मेघावाट विद्युत् स्टेसनमै डम्प भएको छ। अत्तरिया ग्रेडअन्तर्गत विद्युत् वितरण हुने गरी आयोजना निर्माण गरिएको हो।

स्टेसनमा डम्प भएको विद्युत् उपभोक्तालाई वितरण गर्न सके जिल्ला पूर्ण रूपमा लोडसेडिड मुक्त हुने थियो। अनियमित रूपमा हुँदै आएको विद्युत् अवरोध पनि समाधान हुने आयोजनाले जनाएको छ। २०७३ साल भदौदेखि सुरु भएको आयोजना निर्माणअन्तर्गत ६ महिना अगाडि स्टेसनमा विद्युत् उत्पादन भएको थियो। त्यो विद्युत् अहिले उपभोक्तालाई दिन सकिएको छैन।

आयोजना निर्माणको जिम्मा पाएको निर्माण कम्पनी मुडवरी एन्ड जोशी कन्स्ट्रक्सनले तोकेअनुसारको काम पूरा नगर्दा जिल्लाको हापुरे स्टेसनको विद्युत् उपभोग हुन नसकेको आयोजना प्रमुख मनोज चौधरीले जानकारी दिए। चौधरीले पूर्वाधार निर्माणमा ठेकेदारले लापर्बाही गर्दा विद्युत् डम्प भएको बताए।

१८ महिनामा सम्पन्न गर्ने गरी निर्माण कम्पनीले जिम्मा लिएको भए पनि विद्युत् वितरण केन्द्रसहित केही पूर्वाधार अहिलेसम्म पूरा नगर्दा आएको विद्युत् पनि उपभोक्तालाई दिन नसकिएको उनको भनाइ छ। 'जति सक्यो छिटो उपभोक्तालाई विद्युत् दिने तयारीमा आयोजना छ, तर निर्माण कम्पनीको चरम लापर्बाहीले दिन सकिएको छैन', आयोजना प्रमुख चौधरीले भने, 'ताकेता गर्दा अहिलेसम्म सयौं पत्र काटिसकियो तर पनि काम पूरा गर्ने चासो निर्माण कम्पनीले देखाएको छैन।'

डम्प भएको विद्युत् वितरण गर्न सके दाड पूर्णरूपमा लोडसेडिडमुक्त हुने।

'निर्माण कम्पनीको चरम लापर्बाहीले ११ केबीको वितरण केन्द्र बन्न सकेको छैन, वितरण केन्द्र नबन्दा विद्युत् स्टेसनमै खेर गएको र जिल्ला अन्धकार छ', प्रमुख चौधरीले भने। निर्माण कम्पनीलाई दुई महिना म्याद थप गर्दासमेत काम पूरा नगरेको र सम्पर्कमा नआएको उनले बताए। आयोजनाको निर्माणको जिम्मा मुडवरी एन्ड जोशी कन्स्ट्रक्सन प्रालिले लिएको थियो।

लापर्बाहीका कारण समस्या आएको आयोजनाले जनाएको छ। हापुरे स्टेसनमा विद्युत् वितरणका लागि सबस्टेसन नबन्दा १८ मेघावाट विद्युत् खेर गएको स्टेसनका इलेक्ट्रिसियन प्रकाश विकले बताए। १८ मेघावाट विद्युत् वितरण गर्न सके राप्तीमा विद्युत् अभाव नहुने उनको भनाइ थियो। तर निर्माण कम्पनीले वितरण केन्द्र निर्माण नगर्दा सबै विद्युत् स्टेसनमै रोकिएको उनले जानकारी दिए।

निर्माण कम्पनीका सञ्चालक अजय मुडवरी र किरण मुडवरीलाई फोन सम्पर्क गर्दा फोन रिसिभ भएन। अहिले अनियमित रूपमा विद्युत् जाने समस्याले दाडका उपभोक्ता आजित भएका छन्। हापुरे लाइन जोड्न सके विद्युत्मा सहजता आउने विद्युत् प्राधिकरण तुलसीपुर केन्द्रका प्रमुख दीपकजंग चौधरीले बताए।

श्रोत: कारोबार, २०७५/०९/१३

चार महिनामा विद्युत् आयात ४८ प्रतिशत

भीम गौतम

पछिल्ला चार महिनामा मात्र नेपालले भारतबाट कुल विद्युत् आपूर्तिमध्ये ४८ प्रतिशत आयात गरेको छ । मंसिर, पुस, माघ र फागुनमा २०७७.९४ गिगावाट आवर विद्युत् खपत भएकोमा नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले भारतबाटमात्र ९९७.८२ गिगावाट आवर विद्युत् आयात गरेको हो । पछिल्ला चार महिनामा मात्र नेपालले भारतबाट कुल विद्युत् आपूर्तिमध्ये ४८ प्रतिशत आयात गरेको छ । मंसिर, पुस, माघ र फागुनमा २०७७.९४ गिगावाट आवर विद्युत् खपत भएकोमा नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले भारतबाटमात्र ९९७.८२ गिगावाट आवर विद्युत् आयात गरेको हो । रकमको हिसाबले चार महिनामामात्र करिब ८ अर्ब २५ करोड रुपैयाँ बराबरको आयात भएको छ । चार महिनाको अवधिमा कुल आपूर्तिमध्ये नेपाल विद्युत् प्राधिकरणअन्तर्गतका आयोजनाको हिस्सा ५५८.५६ गिगावाटआवर र निजी क्षेत्रको ५२१.५० गिगावाट छ । ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयले तयार पारेको दोस्रो चौमासिक समीक्षामा प्रस्तुत गरेको तथ्यांकअनुसार, माघ र फागुन महिनामा भने कुल आपूर्ति विद्युत्मध्ये ५६ प्रतिशत बराबर भारतबाट आयात भएको छ । विद्युत् प्राधिकरणको भारप्रेषण केन्द्र (एलडीसी) ले मन्त्रालयमा उपलब्ध गराएको विवरणअनुसार माघमा कुल आपूर्ति ५३१.४६ गिगावाट आवर रहेकोमा भारतबाट आयात मात्र २९५.६६ गिगावाट आवर भएको थियो, जुन ५५.६३ प्रतिशत हो । त्यसैगरी, फागुनमा कुल आपूर्ति ५२३.४५ गिगावाट रहेकोमा भारतबाट आयात मात्र २९६.६६ गिगावाट आवर भएको थियो । जुन ५६.६७ प्रतिशत हो । त्यसैगरी मंसिरमा ४९०.१६ गिगावाटआवर कुल आपूर्तिमध्ये १४६.२९ गिगावाटआवर र पुसमा ५३२.८५ गिगावाट आवरमध्ये २५९.२२ गिगावाटआवर भारतबाट आयात भएको थियो । मध्यावधी समीक्षामा ऊर्जा मन्त्रालयका सहसचिव प्रवीण अर्यालले प्रस्तुत गरेको साविकको ऊर्जा मन्त्रालयलाई चालू वर्षमा ७० अर्ब ५६ करोड ५९ लाख बराबरको बजेट रहेको र त्योमध्ये दोस्रो चौमासिकमा २३ अर्ब ७७ करोड ७ लाख बजेट रहेकोमा भौतिकतर्फ ३९.४५ र वित्तीयतर्फ ८४.०३ प्रतिशत खर्च भएको छ । मन्त्रालयअन्तर्गत विद्युत् विकास विभागको भौतिक प्रगतितर्फ ५०.७ प्रतिशत र वित्तीय प्रगतितर्फ २३.१८ प्रतिशत तथा प्राधिकरणतर्फ भौतिक प्रगति ५४.३ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ५०.८४ प्रतिशत भएको छ । यसमा वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन केन्द्रको भौतिक प्रगति २४.५ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ४७.६८ प्रतिशत छ । ऊर्जा मन्त्रालयअन्तर्गत पहिलो प्राथमिकताका ३७, दोस्रो प्राथमिकताका ३ र तेस्रो प्राथमिकताका २ गरी ४२ आयोजना तथा कार्यक्रम रहेकोमा भौतिक प्रगतितर्फ क्रमशः ८० प्रतिशत माथिका ६, ५० देखि ८० प्रतिशतसम्मका १३ र ५० प्रतिशतभन्दा कमका २३ आयोजना छन् ।

श्रोत: कारोबार, २०७५/०९/१४

बुटवल-गोरखपुर प्रशारणलाइनमा 'एकल बुकिङ' अन्त्य

भीम गौतम

नेपाल र भारतबीच विद्युत् आदानप्रदानका लागि प्रस्ताव गरिएको दोस्रो चार सय केभीको बुटवल-गोरखपुर अन्तरदेशीय प्रशारणलाइन आयोजना एकल बुकिङ अन्त्य गर्ने गरी निर्माण गरिने भएको छ । नेपाल र भारतबीच विद्युत् आदानप्रदानका लागि निर्माण गरिएको पहिलो अन्तरदेशीय ढल्केबर-मुजफ्फरपुर अन्तरदेशीय प्रशारणलाइनमा नेपालले एकल क्षमता र ऊर्जाको बुकिङ गरेकोमा यसलाई अन्त्य गरी निर्माण गरिने भएको हो । कम्पनी मोडलमा निर्माण गरिएको ढल्केबर-मुजफ्फरपुर अन्तरदेशीय प्रशारणलाइनको सम्पूर्ण लागत २५ वर्षसम्म एकल रुपमा नेपालले तिर्ने गरी निर्माण गरिएको थियो । जसअनुसार हाल बर्सेनि नेपालले १ अर्ब ८ करोड रुपैयाँ तिरिरहेको छ भने भारतले कुनै रकम तिर्नुपर्दैन । तर, अहिले बुटवल-गोरखपुर अन्तरदेशीय प्रशारणलाइनमा भने एकल बुकिङ नगरी दुवै पक्षले बेहोर्ने गरी अघि बढ्ने निर्णय भएको छ । “नेपालले आयात गर्ने केही समयका लागि नेपालले र त्यसपछि भारतले प्रशारणलाइन खर्च बेहोर्ने गरी अघि बढ्ने सहमति भएको छ,” ऊर्जा मन्त्रालयका सहसचिव दिनेश घिमिरेले भने, “पहिलो अन्तरदेशीय प्रशारणलाइनमा जस्तो एकल अवस्था छैन । कति समय गर्ने भन्ने निर्धारण भने नेपाल विद्युत् प्राधिकरण र भारतको केन्द्रीय विद्युत् प्राधिकरणले तीन महिनामा गर्ने सहमति भएको छ ।”

दुई देशबीचको ऊर्जा व्यापार सम्झौता (पीटीए) अन्तर्गत भारतमा ३ र ४ वैशाखमा सचिव र सह-सचिवस्तरीय बैठकले नेपालतर्फको भूभाग नेपालले र भारततर्फको भूभागमा पर्ने प्रशारणलाइन व्यापार तवरमा लगानी गर्ने विषयमा छलफल भएको तथा शुल्क बेहोर्नेबारे नेपालको विद्युत् प्राधिकरण र भारतको केन्द्रीय प्राधिकरणले विस्तृत अध्ययन गर्ने उल्लेख छ । प्रशारणलाइन अन्तर्गत नेपालतर्फ २० किलोमिटर हुने र यसको लागत ३ अर्ब २९ करोड हुने बताइएको छ । भारततर्फ १ सय २० किलोमिटर हुने र यसको लागत ८ अर्ब २४ करोड लाग्ने अनुमान गरिएको छ । बैठकमा नेपालले प्रशारणलाइन सरकार-सरकार (जीटुजी) अर्थात् आ-आफ्नो देशले बनाउन प्रस्ताव गरे पनि व्यावसायिक रुपमा बनाउनुपर्ने भन्दै भारतले यसलाई अस्वीकार गरेको थियो । तर, एकल बुकिङ अन्त्यसँगै विद्युत् आयातमात्र गर्दै आएकोले प्रशारणलाइन बनेमा नेपालले विद्युत् निर्यातका लागि समेत प्रशारणलाइनको लागि वातावरण बनेको बैठकमा सहभागीहरूको बुझाइ छ । “सुरुका केही वर्ष नेपालले आयात र बाँकी भारतले आयात गर्न सक्ने गरी अन्तरदेशीय प्रशारणलाइन अघि बढ्ने छलफल भएको छ । यसलाई आगामी दिनका लागि सहज वातावरण बन्दै गएको भन्न सकिन्छ,” विद्युत् प्राधिकरणका प्रवक्ता प्रवल अधिकारीले भने, “नेपाल र भारतका विद्युत् प्राधिकरणले यसबारे अध्ययन गरेर समय तालिकासहितको प्रतिवेदन दिन्छ ।”

श्रोत: नागरीक, २०१५/०९/१४

डिपिआर तयार पारेर पञ्चेश्वर परियोजना अगाडि बढाइने

विष्णु बेल्वासे

नेपाल-भारत सचिवस्तरीय बैठकले बहुचर्चित पञ्चेश्वर परियोजनाको डिपिआर (विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन) तयार गर्ने र त्यसैका आधारमा परियोजनाको काम अगाडि बढाइने सहमति गरेको छ।

राजधानीमा बिहीबार बसेको सचिवस्तरीय प्राधिकरण कार्यकारिणी परिषद् बैठकमा परियोजनाका भएको प्रगतिका साथै डिपिआर, प्रशासनिक, कानुनी, लेखापरीक्षण र प्राविधिक पक्षबारे छलफल भएको थियो।

छलफलमा पहिलो प्राथमिकता डिपिआर तयार पार्नेमा दुवै पक्ष समहत भएका हुन्।

परियोजनाको विनियम, नियमावली, लेखापरीक्षण, गत वर्ष परियोजनाका लागि छुट्ट्याइएको रकम के कति खर्च भयो, सन् २०१८ का लागि कति बजेट छुट्ट्याउने र आगामी वर्ष कसरी अगाडि बढ्ने भन्नेमा छलफल भएको ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयका सहसचिव दिनेशकुमार घिमिरेले बताए।

‘छलफलबाट निस्केको निचोडलाई लिपिबद्ध गर्दैछौं,’ उनले भने, ‘बजेट कति छुट्ट्याउने र अन्य विषयमा थप छलफल भइरहेको छ। सहमतिमा हस्ताक्षर गरेपछि सार्वजनिक गर्नेछौं।’

डिपिआर तयार नभएकै कारण परियोजनाको काम अघि बढ्न सकेको छैन। पञ्चेश्वर बहुउद्देश्यीय परियोजना अघि बढाउन गठित पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरण अन्तर्गतको सहसचिवस्तरीय दुईदिने बैठक सोमबार र मंगलबार बसेको थियो। तर, उक्त बैठकमा पनि बजेट, नियमावली डिपिआर लगायत विषयमा छलफल भएको थियो।

२२ वर्षदेखि परियोजना अगाडि बढाउने विषयमा पटक-पटक नेपाल र भारतका उच्च अधिकारीबीच छलफल भए पनि निष्कर्षमा भने पुग्न सकेका छैनन्। यो बैठक नियमित भएकाले बजेट पास, नियमावली लगायत विषयमा छलफल भएको ऊर्जा मन्त्रालय उच्च स्रोतको भनाइ छ। ‘पञ्चेश्वरको हलो पानी र मुनाफा बाँडफाँडमा अड्किएको छ,’ बैठकमा सहभागी एक उच्च अधिकारीले भने, ‘त्यो गाँठो फुकाउन अझै समय लाग्ने देखिएको छ।’

पानी र मुनाफा बाँडफाँड लगायत विषयमा दुई देशबीच टुंगो लाग्न नसक्दा डिपिआरले अन्तिम रूप नपाएको हो। डिपिआरले अन्तिम रूप नपाएकै कारण परियोजना निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने बजेट समेत छुट्ट्याउन सकिएको छैन। सन् २०१७ का लागि २९ करोड ५० लाख रुपैयाँ बजेट भएकोमा २० प्रतिशत पनि खर्च भएको छैन।

०५२ सालमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाको भारत भ्रमणका बेला भएको महाकाली सन्धिमा डिपिआर ६ महिनाभित्र बनाएर तत्काल निर्माण थाल्ने उल्लेख छ।

सन्धिमा प्रधानमन्त्री देउवा र भारतीय प्रधानमन्त्री पिभिनरसिंह रावले हस्ताक्षर गरेका थिए। सन्धि भएको २२ वर्ष बितिसकदा पनि पञ्चेश्वरको डिपिआर बन्न सकेको छैन। देउवापछिका हरेक प्रधानमन्त्रीको भारत भ्रमणमा पञ्चेश्वर आयोजनाले चर्चा मात्र पाउँदै आएको छ। हालै भारत भ्रमणमा गएका

प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीले उक्त परियोजनाको काम अगाडि बढाउने अपेक्षा गरिएको थियो । तर, त्यसले मूर्त रूप लिएन।

महाकाली सन्धिको धारा ३ मा भारतले खाइपाई रहेको पानीको अग्राधिकार कायम राख्दै बाँकी पानी दुई देशले बराबर भाग लगाउने उल्लेख छ। सन् १९२० मा तत्कालीन प्रधानमन्त्री चन्द्रशमशेर राणाको पालामा भारतसँग हिउँदमा डेढ सय क्युसेक पानी र बर्खामा चार सयदेखि एक हजार क्युसेकसम्म पानी नेपालले उपभोग गर्ने सम्झौता भएको थियो।

सन्धिमा पाँच हजार ६ सय मेगावाट क्षमताको पञ्चेश्वर जलविद्युत् परियोजना बन्ने उल्लेख छ । यस्तै ६ महिनाभित्र डिपिआर तयार गरी आठ वर्षभित्र निर्माण सम्पन्न गर्ने उल्लेख छ । २०६५ असोजमा नेपाल र भारत सचिवस्तरीय तेस्रो बैठकले पञ्चेश्वर बहुउद्देश्यीय आयोजनाको विकास, कार्यान्वयन तथा सञ्चालनका लागि पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरण गठन गर्ने निर्णय गरेको थियो । त्यसको एक वर्षपछि बसेको दुवै देशका सचिवस्तरीय चौथो बैठकले पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरणको कार्यसूची पारित गरी दुवै देशका सरकारबाट स्वीकृत गराउने सहमति भएको थियो।

२०७१ साउनमा भारतीय प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीको नेपाल भ्रमणमा परियोजना अघि बढाउने सहमति भएको थियो । दुवै देशका प्रधानमन्त्रीको उपस्थितिमा तत्कालीन ऊर्जासचिव राजेन्द्रकिशोर क्षेत्री र भारतीय राजदूत रन्जित रेले हस्ताक्षर गरी अनुमोदन गरेका थिए।

२०७१ असोजमा बसेको पञ्चेश्वर विकास प्राधिकरणको पहिलो बैठकले विधान पारित गरी त्यसको दुई महिनापछिको बैठकले दुवै देशको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनलाई एकीकृत गरी संयुक्त विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने जिम्मा भारतको वापकोस लिमिटेडलाई दिएको थियो।

यस आयोजनाले प्रभाव पार्ने नेपालतर्फका भूभागको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृतिका लागि जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालयमा पुगेको छ। पञ्चेश्वरको ६ हजार चार सय र रूपालीगाडको दुई सय ५० गरेर ६ हजार ६ सय ५० मेगावाट विद्युत् उत्पादन गर्ने र नेपालतर्फ कञ्चनपुर र भारतको केही भूभागमा समेत सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने आयोजनाको लक्ष हो । पञ्चेश्वर उच्चबाँध तथा रूपालीगाड रि-रेगुलेटिड बाँध आयोजनामा गरी जम्मा लगानी ३ खर्ब ३६ अर्ब रुपैयाँ (चार सय ७५ मिलियन अमेरिकी डलर) लाग्ने अनुमान छ।

आयोजनामा नेपालले करिब १ खर्ब २६ अर्बदेखि एक खर्ब ३० अर्ब रुपैयाँमात्र लगानी गर्नुपर्नेछ । दस वर्ष निर्माण अवधि भएमा नेपालले प्रतिवर्ष १३ अर्ब रुपैयाँमात्र लगानी गरे हुन्छ। आयोजनाबाट नेपालले वार्षिक ३४ अर्ब ५० करोड रुपैयाँ पाउनेछ । याथै माछापालन, कार्बन व्यापार, सिँचाइ तथा पर्यापर्यटन, जडीबुटी, फलफूलमा उल्लेख्य आम्दानी गर्न सकिन्छ । आयोजनाको बाँधस्थल सन् १९५६ मा नै भारतीय पक्षले पहिचान गरेको थियो ।

श्रोत: उर्जा खबर, २०७५/०९/१४

अबको दशक ऊर्जा दशक : मन्त्री पुन

ऊर्जा जलस्रोत तथा सिंचाई मन्त्री वर्षमान पुनले अबको दशकलाई ऊर्जा दशक बनाउनु पर्ने बताएका छन् । २५ मेगावाटको सोलार प्लान्टको शुक्रबार नुवाकोटको त्रिशूलीमा उद्घाटन गर्दै उनले यस्तो बताएका हुन् । आगामी १० वर्षलाई ऊर्जा दशक बनाउन बजेट तथा कार्यक्रम ल्याउन मन्त्रालयले छलफल गर्ने बताए । आगामी एक दशकमा ९.२ अंकको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य हाँसिल गर्न जलविद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जाको विकास अपरिहार्य भएको उनको भनाई छ । ‘९.२ अंकको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य भेटाउन ऊर्जा खपतको परिमाण पनि बढाउनु पर्छ,’ उनले भने, ‘अबको एक दशकभित्र १० हजार मेगावाट खपत हुने गरी ऊर्जा उत्पादन बढाउनु पर्छ ।’ अबको २ वर्षभित्र हरेर घरमा विद्युतीय चुलोको पुर्याएर आयातित ग्यास प्रतिस्थापन गर्न अभियान नै चलाउनु पर्नेमा मन्त्री पुनले जोड दिए । विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्दा वार्षिक २४ अर्बको ग्यास आयात घटाउन सकिने उनको दाबी छ । ऊर्जाको खपत बढाउन विद्युतीय सवारीको संख्या पनि थप्दै लैजान सकेमा वार्षिक १ खर्बको पेट्रोलियम आयातलाई सन्तुलनमा राख्न सकिने जिकिर गरे । नेपाल विद्युत प्राधिकरणले त्रिशूली नदी वेसिनमा सञ्चालित जलविद्युत केन्द्रको खाली जग्गामा २५ मेगावाटको सोलार प्लान्ट जडान सुरु गरेको छ । प्लान्ट ९ महिनामा पूरा गरेर राष्ट्रिय प्रणालीमा जोड्ने लक्ष्य छ ।

श्रोत: उर्जा खबर, २०७५/०९/१४

माथिल्लो मर्दीको ७५ प्रतिशत निर्माण सकियो, ९ महिनामा बिजुली बल्ने

७ मेगावाटको माथिल्लो मर्दी जलविद्युत आयोजनाको ७५ प्रतिशत निर्माण पूरा भएको छ । कास्कीको मर्दी खोलामा निर्माणाधीन आयोजना तीव्र गतिमा अघि बढेको हो । बाँध, पाइपलाइन र विद्युतगृहको निर्माण समानरूपमा अघि बढेको आयोजना निर्देशक किरण केसीले बताए । उनका अनुसार बाँधको ८० प्रतिशत निर्माण पूरा भएको छ । पाइपलाइन बिछ्याउने काम ७० प्रतिशत सकिएको छ । ३ हजार ७ सय मिटर लामो पाइप लाइनमध्ये २ हजार ९ सय मिटर बिछ्याइ सकिएको केसीले बताए । केसी समूह अन्तर्गतको युनाइटेड इदी मर्दी एण्ड आरबी हाइड्रो पावर कम्पनीले आयोजना प्रवर्द्धक गरिरहेको छ ।

२०७३ माघबाट निर्माण थालिएको आयोजनाले अबको ९ महिनापछि २०७५ पुसबाट विद्युत उत्पादन सुरु गर्नेछ । उत्पादित विद्युत नेपाल विद्युत प्राधिकरणले निर्माण गरिरहेको १३२ केभी बास्कोट सबस्टेसनमा लगेर जोडिने छ । सबस्टेसनसम्म आवश्यक पर्ने प्रसारण लाइन प्रवर्द्धक कम्पनी आफैले निर्माण गरिरहेको छ । अहिलेसम्म ४ किलोमिटर प्रसारण लाइनको काम पूरा भएको कम्पनीले जनाएको छ । १ अर्ब २५ करोड रुपैयाँ लागतमा पूरा हुने आयोजनामा प्राइम बैंकको अगुवाईमा जनता र सेन्चुरी बैंकको ऋण लगानी छ । ९० करोड बैंकको ऋण र ३५ करोड स्वपूँजी लगानी छ । केसी समूहले निर्माण पूरा गरेका ३४ मेगावाटका ४ जलविद्युतगृह सञ्चालनमा छन् ।